

Frode Berglund

Likestilte politikere?

Om rekruttering og frafall
i lokalpolitikken

Likestilte politikere?

Andre publikasjoner fra NIBR:

NIBR-rapport 2005:9

Unge folkevalgte
Om rekruttering og frafall
blant unge folkevalgte i norsk
lokalpolitikk
135 sider. Kr 250,-

NIBR-rapport 2004:17

**Bindende lokale
folkeavstemninger med
folkelig initiativrett**
116 sider. Kr 250,-

NIBR-rapport 2004:5

**Lokale folkeavstemninger
om kommunesammenslåing**
Dialogen mellom velgere og
kommunale eliter
73 sider. Kr 250,-

NIBR-rapport 2004:9

**Et offentlig rom for
lokaldemokratiet?**
Deltakelse, dialog og politisk
meningsdanning
220 sider. Kr 250,-

Rapportene kan bestilles fra
NIBR:
Postboks 44, Blindern,
0313 Oslo
Tlf. 22 95 88 00
Faks 22 60 77 74
E-post til
berit.willumsen@nibr.no

Se også www.nibr.no

Porto kommer i tillegg til de
oppgitte prisene

Frode Berglund

Likestilte politikere?

Om rekruttering og frafall i lokalpolitikken

NIBR-rapport 2005:18

Tittel: **Likestilte politikere?**
Om rekruttering og frafall i lokalpolitikken

Forfatter: Frode Berglund

NIBR-rapport: 2005:18
ISSN: 1502-9794
ISBN: 82-7071-591-3
Prosjektnummer: O-2308
Prosjektnavn: Likestilte politikere?

Oppdragsgiver: Barne- og familiedepartementet
Prosjektleder: Frode Berglund

Referat: Andelen kvinner i norsk lokalpolitikk er fremdeles betydelig lavere enn andelen menn. Skjevfordelingen kan i noen grad knyttes til strukturelle forhold og velgerrettinger, og i stor grad til partienes plassering av kvinnelige kandidater. Men selv om listene ikke reflekterer andelen kvinner i befolkningen, så reflekterer de andelen kvinnelige medlemmer i respektive partier. Kvinnelige lokalpolitikere skiller seg ellers ikke så veldig fra mannlige politikere, og de benytter stort sett samme begrunnelse for å trekke seg fra politikken. Frafallet er imidlertid noe høyere for kvinner enn for menn.. Analysene baserer seg på offisiell statistikk og to surveyundersøkelser av lokalpolitikere.

Sammendrag: Norsk og engelsk

Dato: Desember 2005

Antall sider: 91

Pris: Kr 250,-

Utgiver: Norsk institutt for by- og regionforskning
Sinsensvn. 47 B, Postboks 44 Blindern
0313 OSLO
Telefon: 22 95 88 00
Telefaks: 22 22 37 02
E-post: nibr@nibr.no

Vår hjemmeside: <http://www.nibr.no>

Trykk: Nordberg A.S.
Org. nr. NO 970205284 MVA
© NIBR 2005

Forord

Norsk institutt for by- og regionforskning (NIBR) har gjennomført prosjektet "Likestilte politikere?" i perioden august – desember 2005 med finansiering fra Barne- og familiedepartementet (BFD), familie og likestillingsavdelingen.

Hensikten med prosjektet har vært å sammenligne kvinner og menn med henblikk på rekruttering av og frafall blant folkevalgte representanter til norsk lokalpolitikk, og om norske lokalpolitikere er likestilte.

Den foreliggende rapporten er skrevet av Frode Berglund, som også har vært prosjektleder. Datainnsamlingen ble foretatt av Frode Berglund og Marte Winsvold i forbindelse med prosjektet "Unge Folkevalgte," som ble finansiert av KS.

Oslo, desember 2005

Hilde Lorentzen
Forskningssjef

Innhold

Forord	1
Tabelloversikt	4
Figuroversikt.....	5
Sammendrag	6
Summary.....	11
1 Likestilte politikere? Om rekruttering og frafall blant kvinnelige folkevalgte.....	16
1.1 Innledning	16
1.2 Hva vet vi om likestilling i lokalpolitikken?	18
1.3 Problemstillinger	23
1.4 En modell for studiet av rekruttering	24
1.5 En modell for gjenvalg.....	27
1.6 Data	28
2 Rammebetingelser for rekruttering	30
2.1 Bivariate sammenhenger	31
2.1.1 Representasjonsvilkår i kommunene.....	32
2.1.2 Partienes tilbud av kvinnelige kandidater	33
2.1.3 Velgernes etterspørsel etter kvinnelige kandidater	33
2.2 Partiene og likestilling.....	35
2.2.1 Kontekst, parti eller velgere?	38
2.3 Oppsummering	41
3 Rekrutteringskanaler & motivasjon	44
3.1 Innledning	44
3.2 Gjennom hvilke kanaler?	45
3.3 Politisk aktivitet	49
3.4 Motivasjon	51
3.5 Konklusjon om kanaler, aktivitet og motiver	54
4 Forventninger og erfaringer	56
4.1 Forventninger	56
4.2 Erfaringer	58
4.3 I tråd med forventningene?	59
4.4 Forskjeller mellom kvinner og menn?	60

4.5	Oppsummering.....	62
5	Representantenes forhold til politiske aktører.....	64
5.1	Forholdet til politiske aktører.....	64
5.2	Respons fra partigruppe og velgere.....	66
5.3	Oppsummering.....	69
6	Frafall og gjenvalg.....	70
6.1	Begrunnelser for frafall.....	70
6.2	Frafalne og tilhørende begrunnelser.....	72
6.3	Planlagt frafall og tilhørende begrunnelser.....	75
6.4	Individuelle og strukturelle forklaringer på frafall.....	77
6.5	Kjønn, tid, motivasjon, erfaring eller politikken karakter?.....	79
6.6	Oppsummering.....	82
7	Sosial representativitet.....	83
8	Likestilt politikk?.....	86
	Litteratur.....	88

Tabelloversikt

Tabell 2.1	Sammenheng mellom kvinneandel, representasjonsvilkår, tilbud av og etterspørsel etter kvinner. Pearson's r.....	34
Tabell 2.2	Kvinneandel på kommunevalglistene etter parti. 2003.....	36
Tabell 2.3	Kvinneandel forklart ut fra representasjonsvilkår, partioppslutning, kvinnelig innslag på listene og velgerrettinger.	39
Tabell 3.1	Hvordan representantene tror de ble oppdaget av nominasjonskomiteen. Prosent som oppga respektive alternativ.....	47
Tabell 3.2	Politisk aktivitet før representantene ble valgt.....	50
Tabell 3.3	Motiver for å la seg nominere. Prosent.....	52
Tabell 4.1	Sammenheng mellom kjønn og forventninger, erfaringer og forskjellen mellom erfaring og forventning kontrollert for alder. Pearson's r.....	61
Tabell 6.1	Begrunnelser for frafall i 1999-kullet. Frafalne.....	74
Tabell 6.2	Frivillig frafall. 2003-kullet.....	76
Tabell 6.3	Forklaringer på faktisk og planlagt frafall. Log-oddskoeffisienter.....	80
Tabell 7.1	Syn på sosial representativitet etter kjønn, alder, utdanning, kommunetype og parti. 1999 og 2003.....	84

Figuroversikt

Figur 1.1	Andel kvinnelige medlemmer av norske kommunestyre over tid.	17
Figur 1.2	En regional modell for studiet av politisk rekruttering. .	26
Figur 1.3	Årsaker til frafall	27
Figur 3.1	Andel som selv ba om å bli satt opp på liste.	46
Figur 3.2	Medlemskapets lengde ved første gangs nominasjon. ...	49
Figur 4.1	Andel kvinner som oppgir stor eller noen grad av forventning til respektive etter alder.	57
Figur 4.2	Andel kvinner som oppgir at de har oppnådd respektive momenter i stor eller noen grad etter alder. ...	58
Figur 4.3	Andel kvinner som har oppnådd mer enn forventet etter alder.....	59
Figur 4.4	Andel som oppgir at de har fått utrettet mye.....	62
Figur 5.1	Andel som oppgir stor grad av enighet med påstandene blant kvinner etter alder.....	65
Figur 5.2	Tilbakemelding fra partigruppen etter kjønn og alder blant representanter som ble valgt i 2003.....	67
Figur 5.3	Tilbakemelding fra velgerne etter kjønn og alder blant representanter som ble valgt i 2003.....	68
Figur 6.1	Årsaker til frafall	71
Figur 6.2	Frafall og gjenvalg i 1999-kullet.....	73
Figur 6.3	Planlegger du å ta gjenvalg som kommunestyrerepresentant i neste periode?	75

Sammendrag

Frode Berglund

Likestilte politikere?

Om rekruttering og frafall i lokalpolitikken

NIBR-rapport 2005:18

Kapittel 2 Rammebetingelser for rekruttering

I kapittel 2 blir rekruttering av kvinner generelt analysert med utgangspunkt i egenskaper ved kommunene der rekrutteringen skjer. Det er således omgivelsene og betingelsene for rekruttering som settes i søkelyset. I tillegg blir partienes tilbud av kvinnelige kandidater trukket inn, samt velgernes etterspørsel av ditto.

Analysene viser at den kommunale konteksten har betydning for rekruttering av kvinner, og det er særlig utdanningsnivå blant kommunenes innbyggere som slår ut. Jo større andel av innbyggerne som har universitetsutdanning, dess større andel kvinner i kommunestyret. Det er videre en klar tendens til at kvinner står noe svakere på Sør- og Vestlandet.

Oppslutning om partier er en forklaring som dukker opp når man skal forklare hvorfor kvinneandelen ikke har blitt høyere. Inneværende analyse viser imidlertid at selv om oppslutning om partier har effekt, så er denne svært begrenset. Den er dermed ikke egnet som generell forklaring på hvorfor noen kommunestyrer har mange kvinnelige representanter, og at andre har få.

Den faktoren som i størst grad bidrar til å forklare varierende kvinneandeler er partienes listeoppsett. Dette kan måles på ulike måter, men det er særlig kumulert plassering som gjør utslag. Denne faktoren har sterk sammenheng med andel kvinner i kommunestyret, noe som innebærer at det i stor grad er partiene som påvirker likestillingen i politikken. Men, det viser seg at også velgernes rettinger av listene i noen grad endrer partienes plassering av kandidatene. Velgerrettinger spiller dog en langt mer beskjeden rolle enn partienes oppsett.

Det innebærer at både tilbud og etterspørsel av kvinnelige kandidater har betydning for kjønnsbalansen i lokalpolitikken. Disse funnene er interessante i lys av debatten om velgernes mulighet til å overkjøre partiene med henblikk på å påvirke kandidatsammensetningen i norsk lokalpolitikk. Ytterpunktene i debatten synes å være at partiene bestemmer alt til at velgerne bestemmer alt. Inneværende analyse antyder at svaret ligger et sted midt i mellom ytterpunktene.

Selv om velgernes innflytelse bidrar til å trekke ned kvinneandelen i lokalpolitikken er påvirkningen beskjedent i forhold til partienes påvirkning. Virkningen av å inndra velgernes mulighet til å påvirke kandidatsammensetningen vil dermed ha beskjedent effekt, og prisen for å frata velgerne denne muligheten vil dermed koste mer enn det smaker.

Det er riktignok slik at kommunestyrene på langt nær reflekterer kvinners andel av befolkningen, noe som i utgangspunktet er negativt i og med at politikerne ikke er representative for dem de representerer. Spørsmålet man bør stille seg i denne sammenheng er hvorvidt befolkningen i sin helhet er rett målestokk. Kjønnsbalansen på partienes lister viste seg å være i tråd med partiets medlemsmasse. Det antyder at det er her skoen trykker i rekrutteringen av kvinner - partiene slik de fremstår i dag er ikke attraktive nok for kvinner. Etter min mening vil derfor det beste tiltaket for økt rekruttering av kvinner være at partiene blir mer aktive i sin streben etter å få tak i kvinnelige medlemmer. Det er nok mer krevende enn å frata velgerne muligheten til å påvirke kandidatsammensetningen, men vil nok virke mer legitimt.

En hovedslutning er derfor at det er partiene som sitter med nøkkelen til økt likestilling i lokalpolitikken.

Kapittel 3 Om kanaler, aktivitet og motiver

I dette kapitlet blir rekrutteringskanaler, politisk aktivitet og motiver for å bli folkevalgt behandlet. Det viser seg at forskjellene mellom kvinner og menn ikke er så veldig markerte når det gjelder rekrutteringskanaler. Det er likevel tendenser i retning av at kvinner generelt sjeldnere enn menn lanserer seg selv som kandidater eller som følge av aktivitet i partiet. Kvinner blir derimot noe oftere enn menn nominert etter tips fra bekjente. Som gruppe er det unge menn som skiller seg ut med sin synlighet og troen på seg selv gjennom egenlansering. For kvinner over 30 er aktivitet i lag og organisasjoner den viktigste inngangen til lokalpolitikken.

I forhold til politisk aktivitet forut for inntreden i lokalpolitikken, er kjønnsforskjellene også små. Det er imidlertid en distinkt forskjell i

forhold til aktivitet i politisk partier, og her viser det seg at menn er mer aktive enn kvinner.

I forhold til motivene for å bli lokalpolitiker viser det seg at kvinner og menn i noen grad oppgir forskjellige motiver, og at dette gjelder på tvers av parti, bosted osv. Kvinner er mer opptatt av å gjøre en innsats for en bestemt gruppe, få gjennom spesielle saker og å lære om det politiske systemet enn menn. På den andre side betrakter menn vervet som en samfunnsplikt og et springbrett til en politisk karriere oftere enn kvinner.

Kapittel 4 Forventninger og erfaringer

Her undersøkes representantenes forventninger til og erfaringer med vervet som folkevalgt. Med noen få unntak er kvinner og menn nokså like på dette området. Forskjellene er heller ikke særlig store når det gjelder i hvilken grad erfaringene med vervet står i stil med forventningene til vervet. Denne likheten mellom kvinner og menn antyder at de som rekrutteres til lokalpolitikken har vært gjennom en form for politisk skoloring som gjør dem forberedt på hva vervet innebærer, og antyder at denne er felles for kvinnelige og mannlige politikere. Dette kan oppfattes som en naturlig konsekvens av at langt de fleste representantene blir rekruttert fra partienes egne rekker. Selv om kvinner har relativt kortere erfaring fra partiene enn menn, så har de likevel i noen grad rukket å bli sosialisert inn i politikken. Dette kommer også til uttrykk ved at det ikke er vesentlige forskjeller mellom kvinner og menn når det gjelder forholdet mellom erfaringer og forventninger. – med unntak for at kvinner føler de blir tatt mindre på alvor enn de hadde forventet.

Kapittel 5 Representantenes forhold til politiske aktører

Her blir lokalpolitikernes forhold til stat, lokal administrasjon, partier og velgere lagt under lupen. Det viser seg at lokalpolitikernes forhold til andre politiske aktører i lokalpolitikken ikke varierer særlig mellom kvinnelig og mannlige politikere. Både kvinner og menn synes at samarbeidet med administrasjon jevnt over er godt, de synes ikke kommunalpolitikk er spesielt innviklet og mener partiene er genuint opptatt av hva velgerne mener. Det er heller ingen utbredt oppfatning at administrasjonen overstyrer politikerne eller at lokalpolitikk handler om bagateller. Mange føler imidlertid at store spørsmål er avgjort før de kommer opp i kommunestyret, noe som kan tas som uttrykk for mild misnøye med arbeidsformen. De fleste lokalpolitikere opplever imidlertid at statlige pålegg fratrukker dem en stor del av deres politiske autonomi. Men, det er altså ingen forskjeller mellom kvinner og menn på disse punktene.

Når det gjelder tilbakemeldinger fra parti og velgere så var det heller ikke snakk om store forskjeller, men noen tendenser er verdt å trekke frem. For det første var tilbakemeldinger fra partiet nokså utbredt, selv om hver tiende representant oppga at de ikke har fått noen tilbakemeldinger i det hele tatt. Det var tendenser til at kvinner får noe mindre tilbakemeldinger fra partiet enn menn, noe som kan innebære at partiene er flinkere til å støtte opp om mannlige representanter enn kvinnelige.

Lignende tendenser kommer til syne når det gjelder tilbakemeldinger fra velgerne. Her er det en nokså klar sammenheng i det eldre, mannlige representanter (dvs. over 30 år) i langt større grad enn andre får tilbakemeldinger fra velgerne. En slutning vi kan trekke av dette er at menn i noen grad ser ut til å være mer integrert og synlige i de politiske omgivelsene. Det kan være et hint om at lokalpolitikken bør bli flinkere til å ta seg av de segmenter av lokalpolitikere som faller under kategorien ”gjennomsnittspolitiker” – hvor kvinner og unge faller noe utenfor.

Kapittel 6 Frafall og gjenvalg

Frafall fra politikken kan skje ufrivillig eller frivillig, og tidligere forskning har vist at frafall fra norsk lokalpolitikk stort sett skjer frivillig. Slik er det i dette datamaterialet også. Antall representanter som forlot lokalpolitikken ufrivillig var svært lite, noe som gjør at analysen begrenser seg til å si noe om frivillig frafall. Det blir skilt mellom faktisk frafall og planlagt frafall.

Kvinner og menn benytter stort sett de samme begrunnelsene for hvorfor de ikke hadde fortsatt eller ville fortsette. Den store forskjellen for å begrunne frafall gikk mellom yngre og eldre, og bare på et punkt skilte kvinner og menn lag. Det gjaldt i forhold til barn. Dette argumentet ble hyppigere benyttet av unge kvinner enn unge menn.

Datamaterialet gir således ikke støtte til at kvinner generelt benytter argumenter om familieforpliktelser oftere enn menn. Sammenligningen av frafalne og gjenvalgte viste at kjønn hadde signifikante utslag for planlagt frafall, men ikke for faktisk frafall. Derimot var frafall knyttet til en rekke forhold knyttet til motivasjon for å la seg nominere i første omgang, erfaringer fra vervet, og forhold til parti og velgere. Dermed kan vi konkludere at kvinnelige og mannlige politikere skiller seg lite fra hverandre med henblikk på frafall.

Kapittel 7 Sosial representativitet

Kvinner og menns syn på sosial representativitet ble analysert i lys av seks ulike sosiale karakteristika; kjønn, alder, utdanning, yrke, sosial status og geografi. Her viser det seg at kvinner i langt større grad enn menn mener at politikerne bør være sosial representative for den befolkningen som har valgt dem. Dette gjelder for alle nevnte karakteristika. Kjønn er det kriteriet som politikerne mener er det viktigste kriteriet – dette er jo en egenskap som lenge har vært ansett å være en politisk kategori. Interessant nok gjelder det på tvers av partier.

Summary

Frode Berglund

Parity among politicians?

Taking office and opting out of local politics

NIBR Report 2005:18

Chapter 2. Factors affecting political recruitment

Chapter 2 presents a general analysis of women's participation in local politics in light of municipality-specific variables. In other words, we train the spotlight on contexts and conditions affecting recruitment. We also look at the supply side of the equation, i.e., women candidates fielded by the political parties, and the demand-side in terms of calls by constituencies for women councillors.

Studies find several municipal variables affecting women's representation, education level of the local populace being the most prominent. The greater the proportion of university-educated residents, the greater the representation of women on the local council. There is a clear geographical correlation as well, with consistently fewer women councillors in the southern and western communities in Norway.

Electoral support for political parties is one commonly solicited factor to explain women's continued underrepresentation in local councils. While this study finds an impact from varying support of political parties, it is a very small impact, and not serviceable as a general explanation for the wide variation in women's representation on local councils.

The most consistent influence on women's representation is the list of candidates compiled by the political parties. Its effect can be measured in various ways, but cumulated placement¹ makes the greatest

¹ Candidates for election are entered on lists prepared by the political parties contesting at the election. In municipal elections, parties are allowed to enter one or several candidates' names twice to increase their chances of winning a

difference. The factor is strongly correlated with women's share of council seats. In other words, the political parties themselves largely determine parity levels between the sexes in local politics. That said, voters exert some effect by using their statutory right to alter the lists presented by the parties, among other things by rearranging the order of candidates.² Voter alterations play, however, a significantly smaller role than the lists compiled by the parties.

In effect then, the supply and demand of women candidates affects sexual parity in local politics. These findings are interesting given the debate on voters' opportunity to challenge the parties' candidate hierarchies and change the balance of candidates in local politics in Norway. The polar extremes in the debate either attribute all power to the parties or to the electorate. Our study suggests the truth lies somewhere in between.

Although voters' alterations do effect a reduction of women's council representation, the overall impact is minor in comparison with that of the parties. If the right of voters to change electoral lists and balance of candidates were rescinded, the effect would be limited – and the cost of doing so largely out of proportion to the rewards.

It is the case, nevertheless, that local councils largely fail to reflect the gender balance of their constituencies. This is negative in principle because the politicians are not representative of the people they are elected to represent. The question we need to ask here is whether it is right to use the electorate as the yardstick. The gender balance of candidates on party lists was, we found, comparable with the gender balance of the parties' memberships. This is the crux of the problem – modern political parties are not attractive to women, or not attractive enough. In my opinion, the most effective way to attract women would be if the parties themselves became more pro-active in their quest for female members. It might be more complicated than banning

seat on the council. This is called “cumulating candidates”, from which is derived the “cumulated placement” term. The higher a candidate features on a list, the more his or her party wants to see them elected, and the more likely they will actually be voted in

² Voters in local elections are allowed to alter the candidate lists put forward by the political parties or groups fighting the election. For example, to diminish a candidate's chances of election, a voter can cross that candidate's name out. To increase a candidate's chances, voters can add an “x” beside the candidate's name. This latter procedure is also referred to as cumulating a candidate.

voters from changing party lists at local elections, but it would have greater public legitimacy.

The key to greater parity in local politics, we can conclude, lies with the political parties.

Chapter 3. Recruitment channels, activity and motives

This chapter examines recruitment channels, political activity and motives. The recruitment channels used by men and women are relatively similar, we found. All the same, women tend not to put themselves forward as candidates as frequently as men, or as a result of party encouragement. Women are more likely to be nominated on the recommendation of people who know them. As a group, young men are more conspicuous and exhibit greater self-confidence, as they are more likely than others to put themselves forward for election. For women over 30, work in associations and organisations represents the main doorway into local politics.

With regard to political activity prior to local political involvement, the gender balance is more or less the same. Where we do find a difference, however, is in activity in the political parties, where men are more likely to be active than women.

Women and men offer slightly diverging reasons for becoming involved in politics. These differences are unaffected by party affiliation, geographical location etc. Women are more likely than men to say they want to make a difference for a particular group, pursue a particular cause and learn about the political system. On the other hand, men more frequently than women see their office in terms of duty to society and as a stepping stone in a political career.

Chapter 4. Expectations and reality

We ask in this chapter what council members expected before taking office and whether those expectations were fulfilled in practice. Bar a few exceptions, women and men offer relatively similar responses regarding these aspects. Expectations seem generally to be borne out by practice for both men and women. Parity in this area suggests some form of political training in local politics prior to election, making the expectations of both male and female politicians more realistic. It is also a consequence of the tendency among parties to nominate their own members for office. It is evident in the broad consistency between expectations and practice among women and men, except that women tend to expect to be taken more seriously than they report in practice.

Chapter 5. How do council members get on with other players in the political landscape?

In this chapter we discuss relations between local politicians and central and local government, political parties and constituencies. We find gender has little impact on relations with political entities in local politics. Women and men speak approvingly of their relations with town hall officials, they do not feel municipal politics as a particularly difficult field, and believe that parties are genuinely concerned about what the public think. Nor do politicians feel dominated by council officials or that local government only deals in trivialities. Many do feel the big issues tend to be decided before they are discussed by the council assembly. This could be taken as a mild censure of town hall practices. Most local politicians feel their autonomy is virtually eradicated by directives issued by central government. We find no palpable difference between male and female councillors here.

There were few differences between the sexes regarding feedback from their parties, though certain tendencies are worth noting. First, parties are clearly willing to discuss issues and performance with their council members: in fact only one in ten councillors reported never having had a response from their party. There is a slight tendency for parties to respond less to female representatives than male, possibly an indication of wider interest in the parties to back their male representatives before their female ones.

We find similar patterns with regard to constituency comments. There is a relatively strong tendency for constituencies to prefer to talk to older male representatives (older in the sense of over 30). One conclusion to be drawn here is that men tend to be more in touch with the system and more conspicuous in the political landscape. It suggests that local government should possibly do more to nurture local politicians for whom the adjective “standard” is possibly not the most apt – i.e. women and young politicians.

Chapter 6. Opting out and re-election

People either give up politics of their own accord or are forced out. The former appears to be the most widespread option among local politicians in Norway, according to earlier studies. And this is what we found too. The number of politicians removed by force in our material is very small; the study can therefore only discuss voluntary departures.

Women and men offer comparable reasons for opting out of or continuing a political career. Where we do register a difference is

between younger and older politicians. Only one reason separated men and women, and that was children. Young women are more likely to cite the needs of their children as a reason to drop politics than young male politicians.

Our data do not corroborate the notion that women in general use family responsibilities more than men as a reason to drop out of politics. A comparison of former and re-elected politicians found a significant effect of children on intentions to give up politics, but none on doing so in practice. That said, people opt out for several reasons, such as motivation to be nominated in the first place, what the job was like in practice, and factors to do with party and constituency. In conclusion, there appear to be no substantial difference between men and women when it comes to disincentives to continue an active political career.

Chapter 7. Social representativeness

We examined the representativeness of women and men across six social traits: sex; age; education; occupation; social status; and geographical location. We found that women were much more likely than men to want politicians who shared the social attributes of their constituency. It was a theme repeated across all the six social traits. Sex is the most important trait, according to the politicians – and indeed it has long been considered a political category in its own right. Interestingly, in this study it retained its force irrespective of party affiliation as well.

1 Likestilte politikere? Om rekruttering og frafall blant kvinnelige folkevalgte

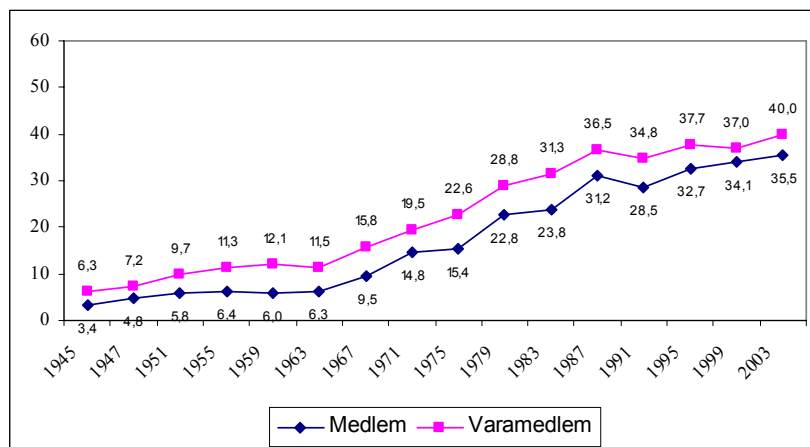
1.1 Innledning

Likestilling har vært en sentral del av norsk offentlig debatt siden slutten av sekstitallet, og har etter hvert blitt et mål som har fått allmenn oppslutning. Internasjonalt blir Norge - sammen med de andre nordiske landene – regnet blant de land som har kommet lengst når det gjelder likestilling – i hvert fall når det gjelder politiske topposisjoner. Motpolen til det politiske toppsjiktet finner vi i næringslivet, hvor menn er nesten enerådende (Skjeie og Teigen 2003). Denne kontrasten har fått betegnelsen ”likestillingsparadokset” (Kvande 1998; Raaum 2001). Likestillingsparadokset er etablert i et grovt gjennomsnittsmål: i en prosentvis sammenlikning av mannsdominansen innenfor henholdsvis politikk og først og fremst næringsliv. Dette er hva Deborah Stone (1997) kaller ”tallenes talestrategi.” En konsekvens av denne er at når politikken gjennomgående fungerer som kontrast til andre strengt mannsdominerte felt, blir stagnasjon og skjevrepresentasjon i politikken til et ikke-problem som belegges med taushet.

Men, som Skjeie og Teigen (2003) påpeker, så er det store variasjoner mellom partiene når det gjelder likestilling. I perioden 1997-2001 varierte kvinneandelen på Stortinget fra 50 prosent i Arbeiderpartiet til 10 prosent i Fremskrittspartiet. Likeledes foreligger store variasjoner rundt omkring i landets kommunestyre (Hellevik og Skard 1985; Raaum 1995). I inneværende periode (2003-2007) er det også store forskjeller på dette punktet. Luster ligger på bunn med 17,2 prosent kvinner, mens Skjerstad ligger på topp med 61,5 prosent – en forskjell på nesten femti prosentpoeng.

Følger vi utviklingen over tid i lokalpolitikken og på Stortinget, er det klart at forskjellene mellom menn og kvinner har blitt mindre etter at den offentlige debatten om likestilling kom på den politiske dagsordenen tidlig på syttitallet. Fra 1970 til 1990 øker kvinneandelen jevnt og trutt. Men, som det kommer frem av figur 1.1, så skjer det noe med den utviklingen på nittitallet. Økningen i kvinneandelen flater ut, og svekkes sågar noe mot slutten av perioden.

Figur 1.1 *Andel kvinnelige medlemmer av norske kommunestyre over tid.*

Utflatingen er interessant i lys av den konklusjonen mange forskere sluttet seg til på nittitallet: Det ser lyst ut når det gjelder likestillings utvikling i politikken! (Raaum 1995; Bergquist 1999) Tidligere hadde forskning om kvinner og politikk trukket opp et nokså dystert bilde av kvinners deltagelse i politikken – blant annet ved å hevde at der kvinner kom inn, gikk makten ut. Med bakgrunn i mobiliseringen av kvinner frem mot nittitallet stiller flere seg tvilende til at det ser så mørkt ut for likestillingen som det rådende perspektivet på syttitallet la opp til.

Når ytterligere forbedringer likevel ikke har inntruffet, så gir det grunnlag for å spørre om utsiktene virkelig var så lyse som nittitallets forskning hevdet.

Ved kommunevalgene i 2003 utgjorde kvinner 35,5 prosent av alle valgte representanter. For vararepresentanter ble tallene noe høyere - 40 prosent. Når det gjelder utskiftning av representanter så er den høyere blant kvinner enn menn - bare 40 prosent av de kvinnelige

representanter hadde minst en periode bak seg mens tilsvarende andel for menn var drøye femti.

Hvis utviklingen hadde fulgt samme spor på nittitallet som den gjorde fra 1970 til 1990, ville det vært tilnærmet kjønnsbalanse i dagens kommunestyre. Tallene viser imidlertid at det er et godt stykke igjen til likestilling er oppnådd i politikken. Nå kan skjev kjønnsfordeling skyldes en rekke forhold, og trenger selvsagt ikke være resultat av bevisst favorisering av menn. ”Kvinner nådde ikke opp denne gang,” lød forklaringen fra en ung mannlig kandidat da han ble konfrontert med at en uforholdsmessig lav andel kvinner hadde fått sikre plasser på partilistene forut for stortingsvalg i 2005 (Aftenposten 9.12.2004). En slik forklaring antyder at den lave kvinneandelen er spesielt for dette valget og at kvinner og menn i prinsippet har like sjanser til å bli nominert. Den vedvarende, systematiske skjevheten mellom menn og kvinner referert over antyder likevel langt på vei at kjønn er en viktig bestanddel i kampen om plassene til landets kommunestyre.

Denne rapporten skal forsøke å komme opp med noen forklaringer på hvorfor det fortsatt er (relativt) stor ubalanse mellom kvinner og menn i politikken. Datagrunnlaget for rapporten gjør at det ikke er mulig å studere likestillingens *utvikling* i politikken etter 1990. Rapporten tar i stedet mål av seg til å si noe om likestillingens vilkår i det nye århundret når det gjelder rekruttering og arbeidsvilkår.

Men, før jeg nærmer meg mer konkrete problemstillinger, er det på sin plass med en kort redegjørelse for hva tidligere forskning har funnet ut om likestilling i norsk lokalpolitikk.

1.2 Hva vet vi om likestilling i lokalpolitikken?

Den første studien av kvinner i norsk politikk kom så sent som i 1973 med Ingunn Norderval Means (1973) avhandling ”Kvinner i norsk politikk.” I følge forfatteren var kvinner i politikk den gang så sjeldent at det i seg selv burde inspirere til forskning. I 1969 satt kun åtte kvinner på Stortinget, og totalt hadde bare ti kvinner sittet i norske regjeringer fra den første kvinne satt i en norsk regjering – det vil si fra Kirsten Hansteen ble konsultativ statsråd i 1945 til Eva Kolstad ble minister i 1972. Situasjonen i lokalpolitikken syntes noe bedre, og kvinneandelen var nær tredoblet på tolv år – fra 6,4 prosent i 1959 til 17,4 i 1971. Means registrerer at alle partier ”*har en lite galant tendens til å reservere sikre listeplasser for menn, mens kvinner får*

nøye seg med varamannsplasser eller enda dårligere plasseringer” (Means 1973).

Men, selv om det først var rundt 1970 at kvinner inntok politikken i noe større monn, så hadde det lenge pågått en politisering av kjønn – både internasjonalt og nasjonalt (Nagel 1995). Kvinner fikk allmenn stemmerett i 1913, men det var avholdssaken på tyvetallet som gjorde at kvinner ble mobilisert til valgurnene. Langsomt jevnet forskjellene i valgdeltagelse mellom kvinner og menn seg ut. Men, som referert over, tok det adskillig lengre tid å få kvinner inn som representanter og forskjellene har ennå ikke jevnet seg ut.

Nina Raaum (1995; 1999) tar utgangspunkt i Stein Rokkans studier av velgermobiliseringer. Perspektivet er at utviklingen på likestillingsfronten er preget av etterslep i tid og rom – det vil si at det tar noen tid fra mobiliseringen starter og til likestilling oppnås. Likestillingen har bedre kår i sentrale strøk, men brer seg sakte utover til mer perifere strøk. Raaum viser at kvinneandelen er økende i landets kommunestyre og fylkeskommunestyre; det blir flere kvinnelige ordførere og kvinner deltar i økende grad i offentlige utvalg. Raaum karakteriserer mobiliseringen av kvinner i perioden 1970-1990 som en av de mest storslåtte politiske mobiliseringer i norsk historie. I lys av denne karakteristikken virker konklusjonen om at det ser lyst ut for likestillingen fremover naturlig.

Janneke van der Ros Schives (1981) utgangspunkt er at variasjonen i kommunestyrenes kvinneandeler skyldes at betingelsene for å rekruttere kvinner varierer mellom kommunene. Hun setter dermed rammebetingelsene for politisk aktivitet i søkelyset: Hvorfor blir hun aktiv i *den* kommunen? Faktorene som trekkes inn er trekk ved kommunens befolkningssammensetning, materielle og kulturelle forhold og trekk ved representasjonsvervet. Debatten på syttitallet hadde i stor grad lagt vekt på tradisjonelle kjønnsrollenormer som forklaring på lav deltagelse og representasjon blant kvinner. En av Schives hovedinnvendinger mot en slik ensidig forklaringsmodell er at materielle vilkår er en nødvendig betingelse for å forklare kvinners politiske adferd og representasjon.

Hellevik og Skard (1985) analyserer lokalvalget i 1979 med fokus på rekruttering av kvinner til lokalpolitikken. De ser på en rekke forhold knyttet til mobilisering, nominasjon og valg. Vedrørende rekrutteringsmønsteret for kvinner er konklusjonen:

at når kvinneandelen gikk ned fra 51 prosent blant valg-
bare borgere til 23 prosent blant utvalgte representanter,
et fall på 28 prosentpoeng, kan nærmere to tredeler føres

tilbake til kvinnes lavere villighet til å la seg mobilisere for kommunal tjeneste. Velgernes rettinger hadde en klar, om enn langt mer beskjeden effekt. (Hellevik og Skard 1985).

Dette siste punktet er Hellevik fulgt opp ved rekke senere anledninger (Hellevik og Bjørklund 1994; Hellevik og Bergh 2005). Effektene av listerettinger analyseres gjennom sammenligninger av forskjeller mellom kvinneandelene på partienes lister (forventet andel) og tilsvarende andel i kommunestyret etter at velgerne har rettet på listene (faktisk andel). Problemstillingen i disse arbeidene er primært å få frem konsekvensene av velgerrettinger i forhold til valg av kvinner. Det innebærer at partienes sammensetning i liten grad er gjenstand for drøfting. Men, som påpekt i forrige avsnitt, så forklarer lav interesse for verv blant kvinner langt mer av kvinneunderskuddet enn velgerrettinger. Dette siste punktet har vært mindre fremme i de senere bidragene, og hovedinntrykket man sitter igjen med er at kvinneunderskuddet for en stor del skyldes velgernes rettinger. Nina Raaum (1995: 110), for eksempel, skriver:

Det mest effektive tiltaket for å øke kvinners representasjon i lokalpolitikken vil antagelig være å fjerne eller begrense adgangen til listerettinger." Hun anfører selv motargumentet: "Men da reduserer vi samtidig velgernes muligheter til å påvirke valget av sine politiske representanter.

Jeg er mer skeptisk til at dette er den mest effektive løsningen; primært fordi jeg mener slutningen baserer seg på feil premisser. Som vist over, så har hovedfokus for studiet av velgerrettinger i liten grad undersøkt hvorfor listene er i ubalanse med hensyn til fordelingen av kvinner og menn. Av den grunn mener jeg det er nødvendig å finne ut av hvorfor sammensetningene av listene er som de er for å kunne trekke slutninger om hvilke faktorer som skaper kvinneunderskudd i norsk politikk. I tillegg mener jeg en slik analyse må ta hensyn til egenskaper ved kommunene. Jeg er altså ikke uenig i at velgerrettinger bidrar til å trekke ned kvinneandelene, men betviler at det er her hunden ligger begravet.

Hellevik og Skard (1985) finner som sagt at kvinner ikke ønsker politiske verv i samme grad som menn. Dette følges opp av Ottar Hellevik og Tor Bjørklund (1995) som viser at villigheten til å stille til valg blant kvinner har holdt seg rundt 15 prosent fra 1970 og frem til 1992, mens villigheten blant menn har falt fra rundt 30 til 20 prosent i samme periode. Dermed har det skjedd en utjevning; ikke som følge

av økt interesse blant kvinner, men fordi menns interesse er svekket. Hans-Erik Ringkjøb (1998) finner lignende tendenser i en senere undersøkelse. Vi har ikke data som gjør det mulig å vurdere disse forholdene, men skal i stedet benytte kommunedata for å vurdere om egenskaper ved kommunens befolkning har betydning for kjønns sammensetningen av norske kommunestyre.

Rokkansenterets vurdering av personvalgordningen i 2003 (Christensen, Midtbø et al. 2004) fokuserer på hvilke kandidater som får personstemmer fra velgerne. Kjønn trekkes inn som en uavhengig variabel blant en rekke andre uavhengige variabler. De finner at det er liten substansiell forskjell mellom kvinnelige og mannlige kandidater når det gjelder å motta personstemmer – i snitt fikk kvinnelige kandidater bare 3 personstemmer færre enn menn. Dessuten er det en svak tendens i retning av at yngre kvinner får noen flere personstemmer enn andre kandidater. Hovedinntrykket fra rapporten er likevel at kjønn ikke spiller noen rolle for hvorvidt kandidatene får personstemmer eller ikke.

Dette har utløst en debatt mellom Ottar Hellevik (2005) og Tor Midtbø & Dag Arne Christensen (2005) ved Rokkansenteret. I all korthet dreier debatten seg om virkningen av velgerrettinger (og mulige virkninger), blant annet i forhold til valg av kvinner. Rokkansenteret mener velgerrettinger har svært lite å si, og kritiserer Hellevik for å overdrive virkningene. Blant annet kritiseres Hellevik for å begrense seg til bivariate sammenhenger. Rokkansenteret mener partiene i realiteten kontrollerer personsammensetningen, og at det er fint lite velgerne kan gjøre for å endre dette. Denne konklusjonen trekker de på bakgrunn av Rokkansenterets analyse av lokalvalgene i 2003. Hellevik på sin side viser til en analyse han har utført på samme datasett som Rokkansenteret benytter (Hellevik og Bergh 2005), og hvor han viser at kvinneandelen ble redusert 3,1 prosentpoeng som følge av velgerrettinger.

Sosial representativitet

Rapporten fra Rokkansenteret etterlater samtidig et klart inntrykk av at partilistene er preget av store kjønnsforskjeller. Gjennomsnittsplasseringen av kvinner er riktignok svakt høyere enn for menn – kvinner er i snitt plassert på plass nummer 14,3, der menn i snitt er plassert på plass nummer 14,6. Likevel, bare hver fjerde toppkandidat er kvinne. Dette blir i noen grad kompensert ved at mer enn halvparten av andreplassene er besatt av kvinner. Tredjeplassene derimot, er dominert av menn, før kvinnene kommer sterkere tilbake på fjerdeplassene. Listeplasseringene synes dermed å følge mønsteret

mann, kvinne, mann, kvinne og så videre. Det innebærer at menn jevnt over innehar sikrere plasser enn kvinner, noe som etterlater et inntrykk av at menn stiller med et fortrinn i nominasjonsprosessen.

Detter fortinnet gjenspeiler seg naturlig nok også i sammensetningen av kommunestyrene. I en gjennomgang av forskning omkring lokal-demokratiet kommer det frem at forskningen har funnet at kommunepolitikere *ikke* utgjør noe tverrsnitt av befolkningen (Aars 1998):

Den typiske kommunepolitiker er mann, middelaldrende, med god utdanning og inntekt.”

Hos Helge O. Larsen og Audun Offerdal (1992) er han enda tydeligere:

”Den typiske kommunestyrerepresentanten, slik han fremstår i alle undersøkelser av folkevalgte sin sosiale bakgrunn, er mann, han er mellom 40 og 60 år, han har langt høyere utdanning og inntekt enn resten av befolkningen, han er funksjonær, ansatt i det offentlige og han er gift.

Så selv om kvinner stort sett er underrepresentert, antyder ovennevnte forskning at også kvinnelige folkevalgte hentes fra et heller snevert sosialt segment. Det er imidlertid motstridende oppfatninger om hvilke sosiale karakteristika som hefter ved kvinnelige representanter. Noen undersøkelser viser at de har samme sosiale profil som mannlige politikere (Svanes 1996), der andre finner at kvinnelige representanter har *mer* preg av elite enn menn (Haram 1995).

Uansett status for representantenes sosiale representativitet, så antyder forskning at det ikke er sterke sammenhenger mellom sosial representasjon og holdningsrepresentasjon (Aars 1998). Underforstått i dette ligger at det egentlig ikke spiller noen rolle om kvinner (eller andre spesifikke grupper) er representert i kommunestyret eller ikke – selv om den typiske kommunepolitiker er sosialt atypisk i forhold til velgerne sine, så har han de rette politiske meningene og forfekter de politiske meningene til dem som har valgt ham. Hvorvidt dette er riktig eller ikke har jeg ingen mulighet til å gå etter i sømmene her. Våre data inneholder derimot informasjon om representantenes syn på sosial representativitet i forhold til utvalgte grupper – deriblant kvinner – noe som gjør at vi kan vurdere hvorvidt lokalpolitikere selv mener sosial representativitet er viktig. Er det forskjeller i synet på hvilke grupper man mener bør være representert, og har kvinner og menn ulikt syn på dette? Dette vil bli diskutert til slutt i rapporten.

Frafall

Med utgangspunkt i det høye personskiftet i norsk lokalpolitikk viser Trude Nergård (1994) hvordan forpliktelser overfor familien bidrar til at mange kvinner trekker seg ut av lokalpolitikken. Jacob Aars (1998:204) viser at frafallet i norsk lokalpolitikk er høyt – mer enn halvparten av representantene skiftes ut hver gang – både blant kvinner og menn. Han viser at tidskonflikt er viktig for begge kjønn, men at menn begrunner frafall med hensyn til arbeidet, der kvinner viser til at de får for lite tid til familien.

Generelt viser det seg at lokalpolitikkerne trekker seg frivillig, og at personskiftet i liten grad skyldes partienes nominasjonsprosesser eller velgernes dom (Hovik 1993; Aarethun 1993). Terje P. Hagen (1998) finner, i motsetning til Aars, at hans analyse gir grunn til å betvile at varierende belastning i familielivet bidrar til å forklare gjenvalg eller ønske om gjenvalg.³ At kvinner sjeldnere tar gjenvalg enn menn er dog hevet over tvil.

1.3 Problemstillinger

Rapporten tar opp to hovedproblemstillinger. Den ene dreier seg om rekruttering av kvinner til lokalpolitikk; den andre om frafall blant kvinner i lokalpolitikken. Jeg starter med å se på rekruttering av kvinner mer generelt. Til dette formålet benyttes data på kommunenivå ut fra en antagelse om at egenskaper ved kommunene og dens befolkning har betydning for i hvilken grad kvinner blir valgt inn i lokalpolitikken. I denne delen settes altså fokus på kontekstens betydning for politisk rekruttering.

Deretter går jeg over til å analysere valgte representanter på bakgrunn av surveydata. Hovedspørsmålet her er om kvinnelige og mannlige lokalpolitikere er forskjellige, eller er det slik at kjønn ikke er en egenskap som bidrar til skille politikere fra hverandre?

Jeg starter med nominasjonsprosessen: Skjer rekrutteringen av kvinner og menn gjennom de samme kanalene? Stiller de med lik politisk ballast? Dette siste vil belyses via politisk aktivitet og tidligere erfaring fra kommunestyrene. Dessuten, er det slik at kvinner og menn har like motiver for å la seg nominere til lokalpolitikken?

³ En mangel ved Hagens analyse er at han ikke har data for å teste om arbeidsbelastning gjør utslag.

Dernest undersøkes i hvilken grad kvinner og menn har ulike forventninger til vervet som lokalpolitiker før de ble valgt, og i hvilken grad erfaringene med vervet varierer med kjønn. I tillegg undersøkes i hvilken grad det er forskjeller med hensyn til om erfaringene som folkevalgt står i stil med forventninger de hadde til vervet før de ble valgt.

Kapittel 4 ser på lokalpolitikernes forhold til andre politiske aktører. Her undersøkes representantenes oppfatninger om lokalpolitikens status i forhold til lokal administrasjon, statlige føringer og velgere. I tillegg kommer jeg inn på i hvilken grad politikerne får tilbakemeldinger fra egen partigruppe og velgere.

Siste kapittel er viet frafallsproblematikken. Er det kjønnsforskjeller når det gjelder frafall blant norske lokalpolitikere, og benytter kvinner og menn ulike argumenter for å begrunne hvorfor de trekker seg? Jeg undersøker i hvilken grad frafall kan knyttes til forhold som tidskonflikt, motivasjon for å bli politiker, erfaring fra vervet som politiker og det politiske arbeidets karakter.

Avslutningsvis spør jeg om det er slik at politikerne selv oppfatter at det er viktig at de fremstår som sosialt representative. Synes politikerne det er viktig at de gjenspeiler befolkningen med hensyn til kjønn, og hvor viktig er kjønn sammenlignet med andre sosiale kategorier? Og, har kvinnelige og mannlige politikere ulikt syn på dette?

Jeg vil benytte en modell for hver av problemstillingene; modellen for rekruttering blir gjennomgått i avsnitt 1.4, mens modellen for frafall blir gjennomgått i avsnitt 1.5.

1.4 En modell for studiet av rekruttering

Utvelgelse av kandidater er i siste instans et spørsmål om tilbud og etterspørsel – hvilke kandidater ønsker partiene på sine lister, og hvem ønsker å stille til valg? I en klassisk studie av politisk rekruttering, benyttet Kenneth Prewitt (1970) kinesiske bokser som bilde på utvelgingsprosessen, hvor overgangen til en mindre boks representerer en kritisk fase i prosessen. Befolkningen som helhet utgjør ytterste boks, mens boksen innenfor består av juridisk valgbare. Deretter følger en boks for det politisk aktive sjikt av befolkningen. Blant dem finnes rekruttene, som er potensielle kandidater. Deretter følger kandidatene, mens innerste boks består av dem som blir valgt, altså representantene (Aars 2004).

Rekrutteringsprosessen er således en silingsprosess i flere faser hvor antall personer reduseres etter hvert som prosessen går sin gang (Hellevik og Skard 1985; Norris og Lovenduski 1995; Aars 2004). I utgangspunktet er alle med stemmerett valgbare, men det er bare en liten andel som er interessert i å påta seg politiske verv. Norris & Lovenduski opererer med en hierarkisk rekrutteringsmodell, som starter med alle valgbare; på det neste nivå følger det de kaller villige kandidater; deretter de som blir valgt ut til å være kandidater; de forhåndskumulerte og til sist de som blir valgt representantene. Innenfor denne tradisjonen har det langt på vei blitt tatt for gitt at kandidater rekrutteres fra partienes rekker, de som ikke er partipolitisk aktive har med andre ord vært plassert i en felles kategori av hele den valgbare delen av befolkningen. Aars' (2004) lokalpolitiske studie fra Hordaland utgjør imidlertid et unntak, i det han trekker inn frivillige organisasjoner som en viktig rekrutteringskanal i lokalpolitikken. Det siste er etter min mening et viktig poeng, siden frivillige organisasjoner tilbyr aktive medlemmer en kanal inn i politikken utenom de politiske partiene.

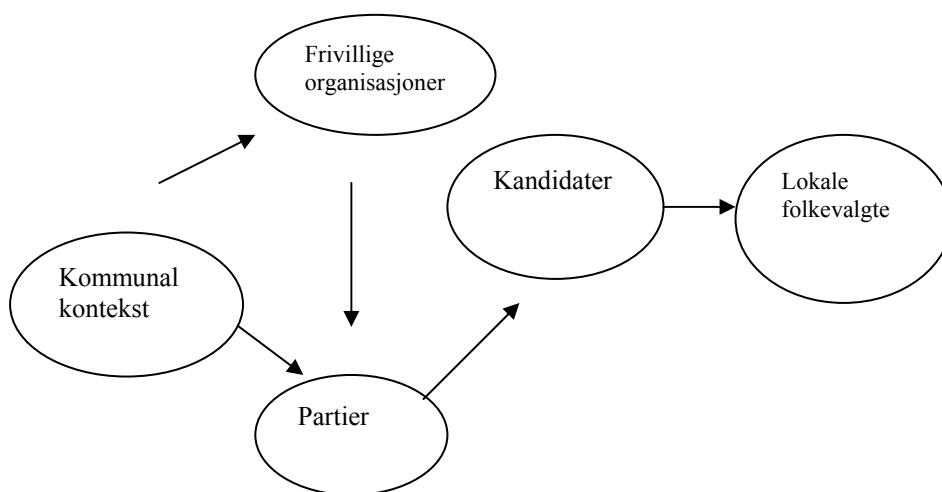
Betydningen av de frivillige organisasjonene for kvinners politiske mobilisering og deltakelse kan føres direkte tilbake til kampen for kvinners stemmerett. I motsetning til det som har vært vanlig oppfatning, var kvinneorganisasjonene ved forrige århundreskifte sterkt politisk engasjerte (Melby 1995), og kan betraktes som et kraftsentrum i et kvinnelig nettverk for politisk engasjement og innflytelse (Wollebæk og Selle 2001). Helga Hernes (1984) viser hvordan deltagelse i kvinneorganisasjoner er sterkt knyttet til både konvensjonelle og ukonvensjonelle former for politisk deltagelse. Det var også slike forhold som bidro til den generelle mobiliseringen av kvinner. Kvinners bruk av stemmeretten skjøt fart først etter at de var blitt mobilisert til politisk kamp omkring folkeavstemmingen om alkoholforbud på tjuetallet (Nilson 1972).

Det har imidlertid skjedd markante endringer i organisasjonslivet både når det gjelder tradisjonelle manns- og kvinnedominerte organisasjoner (Wollebæk og Selle 2001). Rene kvinnelag er betydelig svekket, og sliter med aldring og nyrekruttering. Kvinner har i økende grad gått inn i tradisjonelt mannsdominerte organisasjoner, men har i mindre grad oppnådd status som ledere i disse organisasjonene. Betydningen av frivillige organisasjoner som rekrutteringskanal til partipolitikken er imidlertid i liten grad studert. Ikke minst gjelder det hvilken rolle kjønnsaspektet ved de frivillige organisasjonene og deltakelse og aktivitet i frivillige organisasjoner spiller i forhold til politisk rekruttering.

Det er dessverre ikke mulig å skille mellom ulike typer av frivillige organisasjoner i datasettet som blir benyttet, men det vil likevel være interessant å analysere hvorvidt frivillige organisasjoner har ulik betydning for rekrutteringen av kvinner og menn. Frivillige organisasjoner utgjør generelt demokratiske ”trimrom” (Hernes 1976) og bidrar til opplæring og synliggjøring av potensielle kandidater utenfor partienes egne rekker. Dette gjør at aktive medlemmer i frivillige organisasjoner har en kanal inn i politikken som ligger på siden av det etablerte partisystemet.

Modellen for inneværende analyse er skissert i figur 1.2

Figur 1.2 *En regional modell for studiet av politisk rekruttering.*

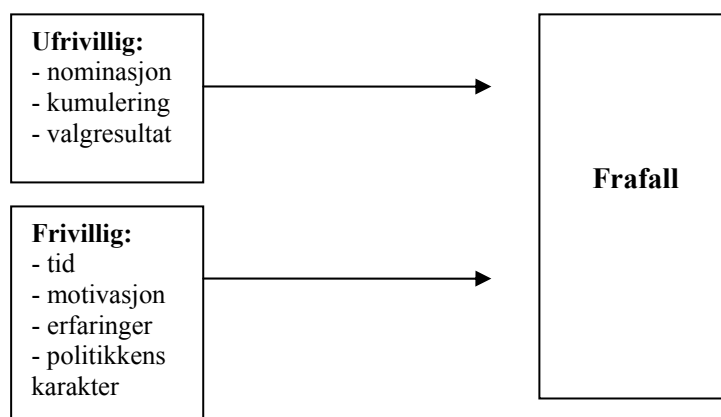
Denne modellen er noe mer omfattende enn de modeller som vanligvis blir benyttet i politiske rekrutteringsstudier. Det er dessverre ikke mulig å trekke alle nivåer inn i en og samme empirisk modell. Den kontekstuelle analysen mangler data for frivillige organisasjoner, men er likevel utvidet i forhold til tidligere arbeider ved at egenskaper ved kandidatene blir trukket inn. I analysene av representantene mangler kandidatnivået, men informasjon om kommunal kontekst, frivillige organisasjoner og partier blir trukket inn i analysen av de lokale folkevalgte.

1.5 En modell for gjenvalg

Når det gjelder frafall, så har tidligere undersøkelser vist at de fleste folkevalgte trekker seg fra lokalpolitikken av egen fri vilje (Aars 1998; Offerdal og Aars 2000). Begrunnelsene for å trekke seg er i første rekke ulike former for tidskonflikt. Arbeidet som lokalvalgt går ut over tiden sammen med familien, arbeidet og fritiden. Man finner dessuten at representantenes subjektive oppfatning av gjennomslag i politikken påvirker deres ønske om gjenvalg. De som opplever at de har gjennomslag ønsker i større grad å ta gjenvalg enn de som ikke opplever å få gjennomslag. (Hagen 1998, Offerdal og Aars 2000).

Ønsket om å trekke seg fra politikken er således betinget av ulike forhold. I modellen under har vi satt opp et sett av variabler som kan tenkes å påvirke frafall.

Figur 1.3 *Årsaker til frafall*

Ufrivillig frafall kan skyldes at representantene ikke blir renominert eller at de nomineres for langt ned på listen. Videre kan ufrivillig frafall skyldes at andre kandidater kumuleres opp eller at valgresultatet blir dårligere enn forventet. Datagrunnlaget for vår undersøkelse gjør at jeg ikke kan analysere ufrivillig frafall på generelt grunnlag – til det er for altfor få respondenter i utvalget som har måttet forlate politikken uten å ville det selv. Analysen begrenser seg til å si noe om bakgrunnen for det frivillige frafallet.

Frivillig frafall innebærer at representanten selv ikke ønsker å stille til gjenvalg. Jeg kommer nærmere inn på forholdene knyttet til tid,

motivasjon, erfaringer og politikken karakter – som alle blir behandlet i kapitlene om rekruttering - i kapittel 6, hvor frafallsproblematikken blir analysert.

1.6 Data

Data blir hentet fra ulike datakilder. Hovedkilden er to surveyer av lokale folkevalgte som ble valgt inn i henholdsvis 1999 og 2003. Ved hjelp av disse vil analysen kunne fortelle om kvinnelige og mannlige representanter har ulike erfaringer og syn med vervet som politiker. Jeg ønsker imidlertid også å si noe situasjonen vedrørende rekruttering av kvinner til lokalpolitikk, og det vil jeg gjøre ved å benytte offisiell valgstatistikk kombinert med andre former for kommunedata.

Jeg baserer med også på offisielle statistikk hentet fra kommunedatabasen til Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste. I tillegg er data om listekandidatene ved kommunestyrevalgene i 2003 benyttet. Denne inneholder opplysninger om samtlige kandidater fra samtlige kommuner med unntak av 20, og er samlet inn av ErgoEphorma. Datasettet inneholder opplysninger om kandidatens kjønn, alder, partitilknytning, plassering på listen, om de har tilleggstemmer, og hvor mange tilleggstemmer velgerne ga dem (Christensen, Midtbø et al. 2004)

Analysene av representantene baserer seg på de to surveyundersøkelsene, som ble utført i forbindelse med en undersøkelse av unge folkevalgte (Berglund og Winsvold 2005). Det ble foretatt intervjuer av to kull av folkevalgte – det som ble valgt inn for perioden 1999-2003-kullet og det som ble valgt for perioden 2003-2007. Siden fokus var på unge folkevalgte, ble alle som var 30 eller yngre da de ble innvalgt kontaktet fra begge kull. I tillegg ble et utvalg av folkevalgte som var eldre enn tretti år da de ble innvalgt kontaktet. Forskjellene mellom kvinner og menn var ikke store mellom de to kullene. Presentasjonen av tall vil derfor i hovedsak benytte tall fra kommunepolitikere som ble valgt inn i 2003. Presentasjonen tar også hensyn til at utvalgets sammensetning når det gjelder, og i tabellen blir det konsekvent mellom kvinner som er 30 år eller yngre og de som er eldre – og tilsvarende for menn. I de multivariate analysene blir data fra begge undersøkelser benyttet.

Surveyen til 1999-kullet ble utført per telefon av Opinion AS, mens Statistisk sentralbyrå sto for utsendelsen av spørreskjema til lokalpolitikere som er innvalgt for perioden 2003-2007.

Det kom inn 470 svar fra unge representanter av de 827 som ble innvalgt for perioden 2003-2007, noe som gir en svarprosent på 57. Av de 500 som ble trukket ut fra representanter som var over 30 år da de innvalgt, svarte 283 noe som også gir en svarprosent på 57. Tilsvarende tall for innvalgte i perioden 1999-2003, er 310 unge og 301 gamle (hvor stor svarprosent dette tilsvarer er usikkert, da vi ikke helt sikre hvordan aldersfordelingen var.)

Med hensyn til kjønn er representativiteten god. I utvalget er det 51,9 prosent menn og 48,1 prosent kvinner i aldersgruppen 30 år og yngre, mens tilsvarende faktiske tall er 51,1 og 48,5. I aldersgruppen over 30 år, er 65 prosent menn og 35 prosent kvinner i utvalget. Faktiske tall for denne gruppen i norske kommunestyre viser at tilsvarende tall der er 65,7 prosent menn og 34,3 prosent kvinner.

2 Rammebetingelser for rekruttering

Oppnåelse av politiske verv er til dels et spørsmål om individuelle ressurser i form av erfaring, kompetanse, utdanning osv. Men individuelle ressurser er i seg selv ikke nok; forholdene må ligge til rette for at ressurssterke personer skal slippe til. Når kvinneandelen ikke ble høyere enn 35 prosent ved kommunevalget i 2003, har det sannsynligvis bakgrunn i de kontekstuelle vilkårene for rekruttering av kvinner. I dette kapitlet skal jeg beskjeftige meg med rammebetingelsene for politisk aktivitet: Hva er det ved *den* kommunen som gjør at mange (eller få) kvinner blir lokale folkevalgte?

For å få et grep om rekrutteringen av kvinner benytter jeg offisielle valgtall på kommunenivå og analyserer disse i forhold til ulike egenskaper ved kommunene. Egenskaper ved kommunene fanger opp både egenskaper ved befolkningen representantene rekrutteres fra, samtidig som slike data kan benyttes til å si noe om kvinners representasjonsvilkår. Således kan kommunedata benyttes til å fange opp forhold som sier noe om tilbud og etterspørsel av kvinner i lokalpolitikken. I tillegg vil egenskaper ved kommunene fortelle oss noe om kvinners representasjonsvilkår rundt omkring i landet.

Dette er tidligere gjort av i en studie av Janneke van der Ros Schive (1981). Hun peker på en rekke egenskaper ved kommunene som har betydning for kvinners representasjonsvilkår i landets kommunestyre. Det dreier seg om trekk ved kommunens befolkningssammensetning, materielle og kulturelle forhold foruten representasjonsfaktorer.

Analysen i dette kapitlet er inspirert av hennes bidrag, men søker i tillegg å utvide modellen ved å innlemme partienes tilbud av kvinnelige kandidater og velgernes etterspørsel av ditto. Disse opplysningene ble samlet inn av datafirmaet ErgoEphorma på oppdrag fra Kommunal- og regiondepartementet. Her ble det samlet inn opplysninger om samtlige listekandidater ved lokalvalgene i 2003

(Christensen, Midtbø et al. 2004).⁴ Datasettet inneholder opplysninger ikke bare om kjønn, alder og parti, men også opplysninger om forhåndskumulering, listeplassering og endret plassering som følge av velgernes listeretteringer. Dermed er det mulig å si noe om hvilke kandidater velgerne blir *tilbudt* og hvilke kandidater velgerne *etterspør*.

Tilbudssiden er partienes domene og tilgjengelige mål på dette er listeplassering og tilleggsstemmer på kandidatnivå. Velgerne forholder seg til partienes tilbud enten ved å akseptere lista slik den er, eller ved å foreta endringer hvor de gir uttrykk for at de ønsker en annen rangering av kandidatene enn partiene.

Kandidatdataene ble aggregert opp til kommunenivå. Dermed får vi et mål på kvinners gjennomsnittlige plassering på listene i den enkelte kommune, og tilsvarende for andel forhåndskumulerte kvinner og velgernes gjennomsnittlig endring av kvinners plassering på listene.

Personvalgordningen har som nevnt tidligere, ofte blitt trukket frem som ”syndebukk” for kjønnsmessige skjevheter i lokalpolitikken (Hellevik og Skard 1985; Hellevik og Bjørklund 1995; Hellevik 2003; Hellevik og Bergh 2005). Velgernes rettinger gjør at færre kvinner kommer inn i forhold enn det partienes oppsett skulle tilsi. Nevnte analyser begrenser seg til å undersøke hvorvidt velgerrettinger har effekt uten at det blir undersøkt hvorfor listene er satt sammen som de er. Målet her er å finne ut hvorvidt velgerrettinger spiller noen rolle etter at det er kontrollert for dette. Velgerrettinger er siste instans i en lang rekke begivenheter som påvirker sammensetningen av norske kommunestyre, og for å avgjøre betydningen av slike rettinger, må vi kontrollere for relevante, forutgående faktorer som antas å ha betydning for den kjønnsmessige sammensetningen av listene.

Jeg starter med en beskrivelse av sammenhengene mellom aktuelle variabler og kvinneandeler i landets kommunestyre, før jeg analyserer variablene i sammenheng med hverandre.

2.1 Bivariate sammenhenger

Formålet med analysen er finne forklaringer på variasjoner i rekrutteringen av kvinnelige lokalpolitikere, og dette måles gjennom kvinners relative andel av representantene i et kommunestyre. Denne varierer som sagt fra 17,2 i Luster til 61,5 i Skjerstad. Gjennomsnittet

⁴ 20 kommuner mangler

for hele landet er 35,5. Det er bare 9 kommunestyre som kan vise til mer enn femti prosent kvinnelige representanter, mens det er mer enn 40 prosent kvinner i 25 prosent av kommunestyrene. 25 prosent av kommunestyrene har færre enn 30 prosent kvinner, mens 10 prosent har færre enn 25 prosent kvinner. Kvinneandelen er mellom 30 og 40 prosent i halvparten av kommunene.

2.1.1 Representasjonsvilkår i kommunene

For det første er det grunn til å forvente at kommunestyrets **størrelse** har betydning. Tidligere forskning tilsier at kvinner ikke kommer like høyt opp på listene som menn, og da følger det at jo færre plasser som skal fordeles, dess vanskeligere for kvinner å bli innvalgt (Christensen, Midtbø et al. 2004). En beslektet variabel som kunne vært benyttet her er befolkningens størrelse, jf Schive (1981). Sammenhengen mellom kommunestyrets størrelse og antall innbyggere er imidlertid meget sterk,⁵ og sistnevnte blir av den grunn ikke trukket inn her. Poenget med begge variablene er å si noe om representasjonsvilkår, og jeg mener at størrelsen på kommunestyret utgjør den beste tilnærmingen i så måte. Dette fordi størrelsen på kommunestyret er den egenskapen som fanger opp hvor mange plasser som skal fordeles, og det er det som er relevant i denne sammenhengen.

Antall lister er forventet å ha betydning ved at det sier noe om velgernes mulighet til å spre kandidatene utover mange lister. Siden partiene har en tendens til å plassere menn foran kvinner, vil spredning av stemmene over et stort antall lister redusere kvinners valgsjanser.

Kvinnerns andel av befolkning i kommunen gir en grov antydning både på mulighetene til å rekruttere kvinnelige kandidater, men også velgernes etterspørsel etter slike. Jo flere kvinner, dess bedre grunnlag for å rekruttere kvinner. Dessuten, hvis det er slik at kvinner foretrekker kvinnelige representanter i større grad enn menn gjør, vil en høy kvinneandel øke sjansen for at kvinner blir valgt inn.

⁵ Pearson's $r=0,57$ mellom antall representanter og kommunestyrets størrelse. Antall representanter i kommunestyrene varierer mellom 11 og 85. Gjennomsnittsstørrelsen på ået kommunestyre er 26, og bare halvparten av kommunestyrene har mer enn 26 representanter. Det er videre bare 20 av kommunestyrene som har flere enn 33 representanter, og bare 10 prosent har flere enn 41. Det tilsier at det er begrenset variasjon når det gjelder kommunestyrets størrelse i kommuner med stor befolkning, noe som innebærer at det bør foretas en logaritmisk transformasjon av befolkningens størrelse, og mellom denne og kommunestyrets størrelse er Pearson's $r=0,91!$

Utdanningsnivå gir uttrykk for det kulturelle og økonomiske utviklingsnivået i en kommune. Jo høyere utdanningsnivå, dess mer moderne kommuner. En høyt utdannet befolkning antas i større grad å ha annammet ”politiske korrekte” holdninger (les: rette seg etter den nasjonale standard), noe som vil gi seg utslag i økt etterspørsel etter kvinnelige kandidater. Utdanningsnivå blir målt gjennom **andel universitetsutdannede** i kommunen.

2.1.2 Partienes tilbud av kvinnelige kandidater

Partienes plassering av kvinner på listene har selvsagt betydning for om de blir valgt eller ikke. Opplysninger om kandidatene ved kommunevalget i 2003 gjorde det mulig å konstruere et mål på den gjennomsnittlige plassering av kvinner i den enkelte kommune. På den annen side er listeplassering *i prinsippet* uten betydning (Hellevik og Bergh 2005). Den avgjørende faktor for å bli valgt inn er hvorvidt nominasjonskomiteen har gitt kandidatene stemmetillegg eller ikke, altså om kandidaten har ekstrastemmer i kraft av å være forhåndskumulert av partiet. Jeg konstruerte derfor en variabel for å måle andelen kumulerte kvinner på listene i kommunen, og en tilsvarende variabel for menn.

Imidlertid bør vi ta et skritt videre når det gjelder virkningen av forhåndskumuleringer. Forhåndskumulering av kvinner vil ikke øke sjansen for å få inn kvinner hvis det er slik at like mange eller flere menn er forhåndskumulert enn kvinner. Det avgjørende i denne sammenheng vil være *forskjellen* mellom kvinner og menn, og av den grunn ble det konstruert en variabel som måler **differansen** mellom andelen forhåndskumulerte kvinner og menn.

2.1.3 Velgernes etterspørsel etter kvinnelige kandidater

Fra ErgoEphormas innhenting av opplysninger om listekandidatene foreligger data om kandidatens plassering på lista etter valget – altså etter at velgerne har foretatt sine rettinger. Siden jeg er ute etter å fange opp virkningene av velgernes handlinger, må plassering etter valget ses i sammenheng med plassering før valget. Det ble derfor konstruert en variabel for velgernes gjennomsnittlig endring av kvinnelige kandidater for å få et mål på hvilke kandidater kommunens innbyggere etterspør, og tilsvarende for menn.

Sammenhengen mellom ovennevnte variabler er gjengitt i tabell 2.1 i form av korrelasjonskoeffisienter.

Tabell 2.1 *Sammenheng mellom kvinneandel, representasjonsvilkår, tilbud av etterspørsel etter kvinner. Pearson's r.*

	Andel kvinner i kommune- styret	Antall represen- tanter	Antall Lister	Kvinne- andel i kommunen	Andel med universitets utdannelse	Plassering kvinner	Plassering menn	Andel kumulerte kvinner	Kumulerte menn	Differanse kum. kvinner – menn	Endring kvinner
Antall representanter	0,13										
Antall lister	0,02	0,75									
Andel kvinner i kommunen	-0,02	0,39	0,33								
Utdanningsnivå	0,24	0,59	0,55	0,35							
Plassering kvinner	0,11	0,89	0,63	0,28	0,51						
Plassering menn	0,17	0,90	0,63	0,28	0,51	0,96					
Kumulerte kvinner	0,30	0,07	0,04	0,13	0,13	-0,11	-0,04				
Kumulerte menn	-0,02	-0,10	-0,07	0,11	0,04	-0,25	-0,29	0,58			
Differanse kum. kvinner – menn	0,36	0,19	0,12	0,04	0,12	0,13	0,24	0,57	-0,32		
Endring kvinner	0,27	0,09	0,11	0,03	0,23	0,07	-0,02	0,06	0,07	0,00	
Endring menn	-0,24	-0,10	-0,12	-0,03	-0,22	-0,07	0,01	-0,07	-0,07	-0,01	-0,98

Koeffisienter i fet skrift er signifikante på 5 %-nivået.

Tilbudssiden – altså partienes tilbud av kandidater til velgerne – synes å ha størst innflytelse på den kjønnsmessige sammensetningen av norske kommunestyre. Sterkest utslag har ”differansen mellom andelen forhåndskumulerte kvinner og menn,” som er noe sterkere enn om vi bare tar hensyn til andelen ”kumulerte kvinner.” Interessant nok er det ingen sammenheng mellom ”kumulerte menn” og kvinneandel, mens sammenhengen mellom ”kumulerte kvinner” og kvinneandel er sterk. Partienes plassering av kvinner og menn på lista har langt svakere innflytelse på sammensetningen enn kumulering har. Det innebærer at kjønnsbalansen bedrer seg nedover på listene, noe som innebærer at kvinner er plassert på mindre sikre plasser enn menn.

Utslaget av velgernes handlinger påvirker også kvinneinnslaget i kommunestyret, men sammenhengen mellom velgernes etterspørsel synes å være svakere enn partienes tilbud. Virkningen av rettingene av henholdsvis kvinner og menn er av noenlunde samme størrelse, men med motsatt fortegn, naturlig nok.

Med unntak for utdanningsnivå er utslaget av den kommunale konteksten gjennomgående svakere enn ovennevnte egenskaper. Kvinners andel av befolkningen i kommunen og antall lister har ingen sammenheng med kvinneandel i det hele tatt. Størrelsen på kommunestyret har derimot betydning - kvinneandelen øker jo flere representanter som velges til kommunestyret. Det innebærer igjen at det er vanskeligere for kvinner å komme inn i kommuner med få innbyggere, noe som følger av at det er kommuner med få innbyggere som har få representanter i kommunestyret.

Det vi også skal legge merke til er forekomsten av sterke sammenhenger mellom de uavhengige variablene, og særlig i forhold til kommunestyrets størrelse og antall lister I tillegg til at sammenhengen mellom de to er i seg selv svært høy, har begge sterk sammenheng med utdanningsnivå, kvinneandel i befolkningen og plassering av kvinner er svært høy. Det taler for at det bør foretas en multivariat analyse, slik at virkningene av variablene kan ”isoleres” fra hverandre.

2.2 Partiene og likestilling

Men først et raskt blick på kvinneandelen i de politiske partiene. Noen partier er mer opptatt av likestilling enn andre, noe som gjør at det er relevant å se på kvinneandelene innad i partiene. Sammensetningen av listene vil nødvendigvis være farget av tilfanget av kandidater, og

siden kandidatene stort sett hentes fra egne rekker, gjengir jeg også kjønnsfordelingen blant partienes medlemmer i tabell 2.2.

Tabell 2.2 *Kvinneandel på kommunevalglistene etter parti. 2003*

	Liste- kandidater	Kumu- lerte	Fem øverste	Topp- kandidater	Repre- sentanter	Parti- medlem- mer ⁶
SV	51	49	49	38	51	57
Arbeiderpartiet	41	44	44	23	39	40
Venstre	44	40	43	29	40	39
Kristelig Folkeparti	45	38	43	20	33	56
Senterpartiet	38	38	41	20	35	28
Høyre	33	37	39	25	31	37
Fremskrittspartiet	28	28	27	14	25	27
Andre	38	33	36	20	32	Mangler
Total	40	38	38	23	35	41

Tallenes tale er klar og entydig når det gjelder partienes bidrag til full likestilling – og det er at det er et godt stykke igjen. Men vi registrerer også at kvinner i langt mindre grad enn menn er medlemmer av partier, noe som gjør at deler av forklaringen nok ligger i en lavere interesse for partipolitikk blant kvinner. Det er likevel påtagelig at kvinner i svært liten grad settes på toppen av listene. Her utmerker SV seg som eneste parti med tilnærmet 40 prosent kvinner.

SV er dessuten eneste parti med tilnærmet kjønnsbalanse på listene. Med unntak for toppkandidatene er kjønnsfordelingen på SVs lister omtrent 50/50 på alle punkter som er inkludert i tabellen. Alle andre partier har en sterk overvekt av menn på samtlige punkter. Sammenlignet med medlemssammensetningen er det imidlertid verdt å merke seg at kvinner er svakt underrepresentert også på SVs lister.

Fremskrittspartiet har det desiderte laveste innslaget av kvinner på listene. Her er bare en av fire listekandidater kvinner, og det samme forholdet gjelder i forhold til kumulering og valgte representanter. Kun 15 prosent av partiets toppkandidater er kvinner. Hvis vi vurderer likestilling ut fra en likelig fordeling mellom kvinner og menn, så fremstår Frp som en ”versting.” På den annen side bør det tas hensyn til at menn utgjør brorparten av medlemmene i partiet, og ut fra en slik sammenligning så er det faktisk slik at listene gjenspeiler partiets

⁶ Kilde: Heidar, K. og J. Saglie (2002). *Hva skjer med partiene?* Oslo, Gyldendal Akademisk.

medlemsmasse i forhold til kjønn. Det kan jo sette slagordet ”Frp -for folk flest” i et litt underlig lys, men gir mening hvis ”folk flest” ikke mener at kjønn er et viktig representativitetskriterium.

Derneft følger Høyre – 7 av 10 kandidater og representanter er menn – mens 6 av 10 kumulerte og fem øverste på lista er menn. Vurdert mot befolkningen er altså nærværet av kvinner lavt i Høyre, men som for Frp, så følger det logisk av medlemsmassens sammensetning. Sånn sett er det ingen systematisk forskjellsbehandling av kvinner og menn i verken Høyre eller Frp – listene er representative for medlemmene.

Kristelig Folkeparti og Senterpartiet har et noe sterkere innslag av kvinner på sine lister, men i disse partiene blir kvinnene færre som følge av valget – enten via selve oppslutningen eller gjennom velgernes rettinger. Et interessant poeng er at disse partiene utgjør motpoler på medlemssiden – Senterpartiet har like høy andel menn som FrP, mens kvinneandelen i KrF er like høy som i SV. Når fordelingen av kvinner og menn likevel er nokså lik innebærer det at kvinner er kraftig overrepresentert sammenlignet med medlemmene til Senterpartiet, og tilsvarende underrepresentert i Kristelig Folkeparti.

Venstre og Arbeiderpartiet står noenlunde likt med kvinneandeler på rundt 40 (igjen med unntak for toppkandidatene). For begge partier er tallene i samsvar med medlemsmassens kjønnsmessige sammensetning.

Inntrykket er dermed at bildet har endret seg betraktelig til kvinners fordel i tiden etter at Means gjennomførte den første analysen av kvinners stilling i norsk politikk. Det foreligger nå synlige variasjoner mellom partiene, samtidig som kvinner ikke bare er henvist til varaplasser lenger. Det er likevel fremdeles klare tendenser til at menn plasseres foran kvinner på listene.

Slutninger om likestillingens vilkår i partiene avhenger dessuten klart av sammenligningsgrunnlaget. Sammenlignet med befolkningen kommer Frp dårligst ut, men nivået er i tråd med tilfanget av kvinner blant medlemmene. Kristelig Folkeparti på sin side, kommer ikke så aller verst ut i forhold til andre partier, men kvinneandelen på listene er langt under det medlemsmassen tilsier. Dette siste gjelder også i noen grad i SV.

En lærdom vi kan trekke av denne gjennomgangen er at løsningen på å få inn flere kvinnelige politikere, er at partiene bestreber seg på å skaffe seg flere kvinnelige medlemmer. Selv om partilistene i liten grad reflekterer den kjønnsmessige sammensetningen i befolkningen, så reflekterer de medlemsmassen på en nokså tilfredsstillende måte.

Medlemmene utgjør den viktigste rekrutteringsfundamentet for partiene, og så lenge det er få kvinner å ta av der, blir det naturlig nok skrint på listene også. I forlengelsen av dette, er det selvsagt interessant å spørre hvorfor kvinner i mindre grad enn menn blir partimedlemmer er medlemmer av politiske partier, men her er data dessverre ikke tilgjengelig.

2.2.1 Kontekst, parti eller velgere?

Men tilbake til representasjonsvilkårene i kommunene. I tabell 2.2 så vi at det foreligger til dels sterke sammenhenger mellom de uavhengige variablene. Det tilsier at effektene av dem blander seg med hverandre, og at deler av effekten av en variabel ”egentlig” skyldes andre forhold. For å klarhet i effektene foretok jeg derfor en multippel regresjonsanalyse, som gjør det mulig å isolere variablenes effekter fra hverandre. Jeg prøvde ut forskjellige varianter av modellen, og endte med modellen under. Her er flere av variablene fra tabell 2.2 utelatt – enten fordi de ikke hadde noen betydning, men hovedsakelig fordi de er for sterk assosiert med de andre uavhengige variablene.⁷

I tillegg er det lagt inn en regionsvariabel. Dette ut fra en betraktning av at kvinneinnslaget er kulturelt betinget. Jeg startet med en enkel tredeling – motkulturell og klassepolarisert periferi og Østlandet.⁸ Det var bare den motkulturelle periferi som skiller seg ut, noe som gjorde at regionsvariabelen kunne forenkles til motkulturell periferi versus resten av landet.

Modellen er bygget opp etter en slags kausal logikk – første modell inneholder bare kommunestyrets størrelse, deretter tilføyes representasjonsvilkår, så fulgte partiets tilbud til kandidatene og til slutt velgernes etterspørsel etter kvinnelige kandidater. På den måten får vi frem hvordan effektene av de bakenforliggende variablene endrer seg etter hvert som nye variabler legges inn, og vi får frem effektene av siste innlagte variabler etter at de er kontrollert for de bakenforliggende. Jeg gjengir dessuten forklaringskraften til de ulike modellene for å gi et mål på hvor mye variasjon hver enkelt sekvens

⁷ Variablene plassering av menn og kvinner, andel kumulerte menn og kvinner ble tatt ut delvis fordi sammenhengen med andre variabler var sterk og skapte multikollinearitet, samtid som de ble ivaretatt av differansevariabelen. Endring av menn ble tatt ut grunnet nær perfekt sammenheng med endring av kvinner.

⁸ Dette skillet er sentralt i den norske varianten av skillelinjemodellen Rokkan, S. (1978).

fanger opp. Det gir et grovt mål på hvor stor betydning hver sekvens har for kvinneandelene.

Tabell 2.3 *Kvinneandel forklart ut fra representasjonsvilkår, parti-oppslutning, kvinnelig innslag på listene og velgerrettinger.*⁹

	1	2	3	4
Konstantledd	83,6	82,9	82,4	79,7
Antall representanter	0,02	0,07	0,10	0,11
Motkulturell periferi	-3,93	-2,29	-2,13	-1,84
Andel kvinner i kommunen	-1,10	-0,75	-0,64	-0,51
Andel med universitetsutdannelse	0,59	0,60	0,60	0,50
Oppslutning A		-0,14	-0,17	-0,17
Oppslutning V		-0,11	-0,09	-0,10
Oppslutning Sp		-0,16	-0,20	-0,21
Oppslutning KrF		-0,22	-0,20	-0,19
Oppslutning H		-0,27	-0,28	-0,29
Oppslutning FrP		-0,28	-0,32	-0,31
Oppslutning andre		-0,19	-0,22	-0,22
Antall lister			-0,47	-0,49
Differanse andel kumulerte kvinner og menn			0,58	0,59
Gjennomsnittlig endring av kvinnelige kandidater				2,41
Pearson's r ²	0,12	0,15	0,27	0,31

Fet skrift indikerer at koeffisienten er signifikant på 5 %-nivået.

SV er referansekategori for partienes oppslutning – koeffisientene uttrykker dermed differanse i forhold til SV. SV er valgt som referanse fordi dette partiet utgjør et ytterpunkt i forhold til kvinneandeler, samtidig som partiet er nokså homogent på dette punktet.

Tabell 2.3 avdekker flere interessante forhold. For det første at størrelsen på kommunestyret ikke spiller noen stor rolle. Det betyr at det ikke noen entydig tendens til at kvinneandelen er lav i de små kommunene som antatt. De kontekstuelle variablene har større betydning, og det er systematisk slik at kvinner har lavere representasjon på Sør- og Vestlandet enn i resten av landet. Forskjellen er imidlertid ikke større enn fire prosent, og synker til 2 prosent etter hvert som flere variabler legges inn. Så det er ikke slik at kommunestyrene på Sør- og Vestlandet markerer seg med vesentlig færre kvinnelige politikere i forhold til resten av landet. Det er likevel interessant at det motkulturelle skillet fremdeles gjør seg gjeldende i

⁹ Andre variabler som ble testet ut er andel i arbeid, andel sysselsatte i offentlig sektor.

norsk politikk. (Målet som er brukt er dessuten nokså grovt, og et mer skreddersydd mål på den motkulturelle periferi mål ville gitt større utslag.)

Det er dessuten slik at andel kvinner i befolkningen har en negativ sammenheng med kvinneandel i kommunestyret. Det betyr altså at dess mindre andelen kvinner er i befolkningen, dess høyere andel kvinner i kommunestyret. Umiddelbart virker ikke dette logisk, men en nærmere gransking viser at utslaget skyldes kontroll for utdanning. Sammenhengen mellom utdanning og kvinneandel er nemlig sterk (jf tabell 2.1). Det er likevel ingen grunn til å legge for stor vekt på dette i og med utslaget blir mindre og ikke-signifikant etter hvert som flere variabler legges inn i modellen.

Utslaget av andel høyskole- og universitetsutdannede er markert og signifikant og reduseres ikke så mye ved innføring av flere variabler. Størrelsen på koeffisienten innebærer at kvinneandelen øker en halv prosent økning for hver prosentenhets økning av høyt utdannede i kommunene. Andelen høyt utdannede varierer fra rundt 6 prosent til 32 prosent – en forskjell på 26 prosentpoeng - noe som innebærer at kvinneandelen varierer 13 prosentpoeng mellom som følge av utdanningsnivået i denne modellen.

Egenskaper ved befolkningen og beliggenhet fanger opp omtrent 10 prosent av variasjonen i kvinneandelen i norske kommunestyre. Det er ikke spesielt mye, men nok til at det bekrefter Schives (1981) konklusjon fra 25 år tilbake: Konteksten rekruttering av kvinner skjer i har betydning.

Oppslutningen om de ulike partiene har også en viss effekt, men fanger ikke opp mer enn 3 prosent av variasjonen. Effektene leses slik at et prosentpoengs økning for et gitt parti innebærer en svekket kvinneandel på 0,3 prosentpoeng for Frp. Det innebærer en svekket kvinneandel på 3 prosentpoeng som følge av 10 prosentpoengs økt oppslutning om Fremskrittspartiet. Det er altfor lite til å legitimere forklaringer som mener at det er oppslutning om Fremskrittspartiet som gjør at det ikke er flere kvinner i politikken. Oppslutningen om partiene bidrar generelt ikke mye til å fange opp variasjonen rundt omkring. Bare tre prosent av variasjonen kan knyttes til dette, altså vesentlig mindre enn de kontekstuelle variablene.

I forhold til å fange opp variasjon i andel kvinner er det tilbudssiden som yter det største bidraget. I hovedsak kan dette tilskrives forskjeller i andelen kumulerte kvinner og ditto andel menn. Denne forskjellen varierer fra 18 prosent i kvinners disfavør til 15 prosent i kvinners favør – en forskjell på drøye 30 prosentpoeng. Det betyr at

kvinneandelen synker med 10 prosentpoeng der kumuleringen er mest i disfavør av kvinner, og øker tilsvarende der kumuleringene går mest i favør av kvinner.

Velgernes etterspørsel etter kvinnelige kandidater har også signifikante utslag, men langt mindre enn tilbudssiden. Velgerrettinger fører til at modellen forklarer ytterligere fire prosentpoeng mer av variasjonen i kvinneandelene, noe er vesentlig mindre enn det bidraget partienes oppsett av listene bidro med.

Hvordan forholder så resultatene seg i forhold til tidligere forskning? For det første bekrefter den det Schive påpekte i sin tid – den lokale konteksten der rekrutteringen finner sted spiller en rolle. Det er vanskelig å relatere resultatene direkte til hennes analyse siden hun benyttet andre variabler og andre metoder. Men, i den grad utdanningsnivå har å gjøre med kulturelle og materielle betingelser, så er det klart at dette spiller en viktig rolle for politisk rekruttering av kvinner.¹⁰

Resultatene er dessuten svært interessante i forhold til den pågående debatten mellom Rokkansenteret og Ottar Hellevik. Rokkansenteret konkluderer at det er lite velgerne kan gjøre for å påvirke person-sammensetningen, og mener Helleviks frykt for ”velgerkupp” har lite for seg. Disse resultatene viser likevel at velgerrettinger gir et signifikant bidrag signifikant til kjønnsammensetningen av norske kommunestyre – om ikke like mye som partienes oppsett. Det er altså ikke slik at velgerne ikke kan overtrumfe partiene. Videre er det klart at tallene bekrefter at det ikke skjedde noe velgerkupp ved lokalvalgene i 2003, men det var heller ikke Helleviks poeng når han fremsatte scenariet om at velgerkupp kunne skje. Hans poeng er at ordningen åpner for at dette kan skje, ikke at det **må** skje.

2.3 Oppsummering

Dette kapitlet har tatt for seg rekruttering av kvinner på generell basis med utgangspunkt i kommunene der rekrutteringen skjer. Det er således omgivelsene og betingelsene for rekruttering som har vært i søkelyset. I tillegg ble partienes tilbud av kvinnelige kandidater trukket, og velgernes etterspørsel av ditto.

¹⁰ Hun benyttet blant annet næringsgrunnlag. Denne variabelen ble prøvd ut her, men ga ikke utslag i 2003.

Det viser seg at den kommunale konteksten spiller en rolle for rekruttering av kvinner, og det er særlig utdanningsnivå som slår ut. Jo flere med universitetsutdanning, dess høyere kvinneandeler. Det er videre en klar tendens til at kvinner står noe svakere på Sør- og Vestlandet – som her er brukt som mål på den motkulturell periferi.

Oppslutning om partier er en forklaring som dukker opp når man skal forklare hvorfor kvinneandelen ikke har blitt høyere. Inneværende analyse viser imidlertid at selv om oppslutning om partier har effekt, så er denne svært begrenset. Den er dermed ikke egnet som generell forklaring på hvorfor noen kommunestyre har mange kvinnelige representanter, og at andre har få.

Den faktoren som i størst grad bidrar til å forklare varierende kvinneandeler er partienes listeoppsett. Dette kan måles på ulike måter, men det var særlig det å stå på en kumulert plass som gjorde utslag. Denne faktoren hadde sterk sammenheng med andel kvinner i kommunestyret, noe som innebærer at partiene i stor grad påvirker likestillingen i politikken.

Men, det viser seg at velgernes rettinger av listene i noen grad endrer partienes plassering av kandidatene. Velgerrettinger spiller dog en langt mer beskjeden rolle enn partienes oppsett.

Det innebærer at både tilbud og etterspørsel av kvinnelige etterspørsel spiller en rolle for kjønnsbalansen i lokalpolitikken. Disse funnene er interessante i lys av debatten om velgernes mulighet til å overkjøre partiene med henblikk på å påvirke kandidatsammensetningen i norsk lokalpolitikk. Ytterpunktene i debatten synes å være at partiene bestemmer alt til at velgerne bestemmer alt (selv om denne siste må betraktes som en stråmann.) Inneværende analyse antyder at svaret ligger et sted midt i mellom ytterpunktene, samtid som det er en få analyser av forholdet som kontrollerer både for tilbuds- og etterspørselssiden.

Selv om velgernes innflytelse bidrar til å trekke ned kvinneandelen i lokalpolitikken er påvirkningen beskjeden i forhold til partienes påvirkning. Virkningen av å inndra velgernes mulighet til å påvirke kandidatsammensetningen vil dermed ha beskjeden effekt, og prisen for å frata velgerne denne muligheten vil dermed koste mer enn det smaker.

En hovedslutning er derfor at det er partiene som sitter med nøkkelen til økt likestilling i lokalpolitikken. På den annen side er det kvotering neppe det best egnede virkemiddelet for å stimulere til økt kvinne-representasjon.

Det er riktignok slik at kommunestyrene på langt nær reflekterer kvinners andel av befolkningen, noe som i utgangspunktet er negativt i og med at politikerne ikke er representative for dem de representerer. Spørsmålet man bør stille seg i denne sammenheng er hvorvidt befolkningen i sin helhet er rett målestokk. Kjønnsbalansen på partienes viste seg å være i tråd med partiets medlemsmasse. Det antyder at det her er skoen trykker i rekrutteringen av kvinner - partiene slik de fremstår i dag er ikke attraktive nok for kvinner. Etter min mening vil derfor det beste tiltaket for økt rekruttering av kvinner være at partiene blir mer aktive i sin streben etter å få tak i kvinnelige medlemmer. Det er nok mer krevende enn å frata velgerne muligheten til å påvirke kandidatsammensetningen, men vil nok virke mer legitimt.

3 Rekrutteringskanaler & motivasjon

3.1 Innledning

Ved lokalvalgene i 2003 ble hele 93 prosent av lokalpolitikere valgt fra partilister, noe som tilsier at partiene har stor kontroll med hvem som blir valgt inn i landets kommunestyre. Det innebærer at partiene strukturerer de mest sentrale fasene av rekrutteringsprosessen, og da særlig gjennom kontroll med listenes sammensetning. I forhold til likestilling, for eksempel, er det partiene som kan påvirke forholdet mellom kvinner og menn på listene som velgerne gir sin stemme til. Som vi så i forrige kapittel er denne sammensetningen påvirket av konteksten partiene henter kandidatene sine fra, og at partienes sammensetning igjen gir sterke føringer på hvilke kandidater velgerne gir sin stemme til.

I dette kapitlet beveger vi oss fra kommunenivå til representantnivå, og jeg er ute etter å finne ut hvilke kanaler representantene ble rekruttert gjennom og om politisk aktivitet forut for nominasjonen har betydning. Jeg ser også på hvilke motiver representantene hadde for å la seg nominere.

Selv om kandidatene i siste instans er avhengig av å bli satt opp på en partiliste for å bli valgt inn i kommunestyret, omfatter den lokale mulighetsstrukturen mer enn partier. Det er ikke påkrevd at man er medlem av partiet for å stå på lista deres, og partiene kan bli oppmerksomme på aktuelle kandidater ved at disse er aktive utenom partiet. Slik aktivitet kan være knyttet til verv i kommune eller frivillige organisasjoner, eller annen politisk virksomhet. Jacob Aars (2004) viser at frivillige organisasjoner i ikke ubetydelig grad "leverer" kandidater til de politiske partiene, og at mange av disse senere også blir medlemmer. Problemstillingen her er om kvinner og menn benytter seg av forskjellige kanaler inn i lokalpolitikken, om

politisk aktivitet virker på samme måte for begge kjønn og om de har forskjellige motiver for å la seg engasjere.

Første del av kapitlet tar for seg forskjellige rekrutteringskanaler inn i politikken, med fokus på om kvinner og menn ankommer listene via ulike kanaler. Dernest tar jeg opp politisk aktivitet blant representantene. Man kunne for eksempel tenke seg at kvinner (og unge) blir lagt merke til av nominasjonskomiteen gjennom utstrakt politisk aktivitet – ikke nødvendigvis partirelatert – og at dette kan kompensere for manglende ansiennitet og formell erfaring fra partiapparatet. Her vil jeg også kort komme inn på ansiennitet fra partiet. I kapitlets tredje del det blir undersøkt om kvinner og menn har ulike motiver for å la seg nominere. Er for eksempel karriere et viktigere motiv for menn enn kvinner, eller er generell interesse for lokalpolitikk drivkraften for lokalpolitikere flest?

3.2 Gjennom hvilke kanaler?

Representantene ble bedt om å oppgi hvordan de kom inn på valglista ved kommunevalget i 2003. Nær 80 prosent oppga at den direkte foranledningen var at de hadde blitt anmodet om å stille og svart ja. Denne fremgangsmåten følger tradisjonell norske partikultur. Norske politikere er tydeligvis beskjedne på egne vegne, og venter til partiet spør om de vil stille fremfor å lansere eget kandidatur.

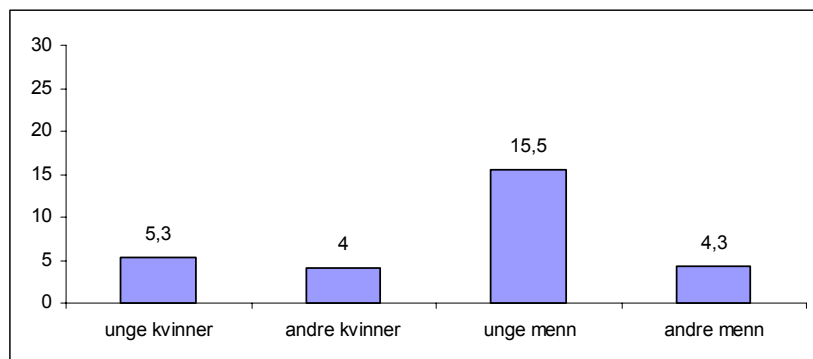
En annet mulighet er at kandidatene føres opp på listene uten at de har gitt sin aksept. Dette viser seg lite utbredt blant de valgte representantene, og indikerer at dette eventuelt er mer utbredt blant kandidater på mer usikre plasser – eller såkalt listefyll. Det samme gjelder kandidater som ble ført opp på en liste uten å være forespurt i det hele tatt. Når begge disse gruppene er lite til stede blant innvalgte representanter, antyder det at få lokalpolitikere har blitt valgt mot sin vilje. Det antyder også at listefyllskandidater i liten grad blir løftet inn av velgerne.¹¹

Et siste alternativ er at man lanserer seg selv kandidat, og hver tiende representant oppga at de hadde kommet på lista gjennom egenlansering. Dette er som nevnt et brudd med normen, og antas være mer utbredt blant yngre representanter. Egenlansering kan kompensere for manglende ansiennitet i partiorganisasjonen, eller simpelthen være en konsekvens av et intenst ønske om å bli politiker. I figur 3.1

¹¹ Selv om det nok kan hende at denne gruppen har vært mindre tilbøyelige til å svare på denne undersøkelsen.

gjengis tilbøyeligheten til egenlansering blant kvinner og menn brutt ned på alder.

Figur 3.1 *Andel som selv ba om å bli satt opp på liste.*

Tendensen peker nokså entydig retning av at egenlansering er en aktivitet som fortrinnsvis bedrives av unge menn. Femten prosent av de unge mannlige representantene hadde lansert seg selv. Det er ingen overveldende andel, men betydelig høyere enn for kvinner generelt og andre menn – hvor egenlansering ligger rundt 5 prosent. Det kan være en antydning om at unge menn er i større grad enn andre ser lokalpolitikken som en inngang til en politisk karriere, noe jeg kommer tilbake til under i delen som handler om motivasjon.

For å få et grep om hvilke kanaler representantene er rekruttert gjennom, spurte vi representantene om hvordan de trodde nominasjonskomiteen hadde blitt oppmerksomme på dem *første* gang de ble nominert. Her var det mulig å krysse av for flere alternativer.¹² Svaralternativer er som gjengitt i tabell 3.1.

¹² Som er en årsak til at tallene avviker fra tallene Aars' (2004) presenterer.

Tabell 3.1 *Hvordan representantene tror de ble oppdaget av nominasjonskomiteen. Prosent som oppga respektive alternativ.*

	Unge kvinner	Andre kvinner	unge menn	andre menn
Tok selv kontakt	9	5	10	7
Aktivitet i partiet	52	30	59	44
Aktivitet i bestemte saker	12	22	16	17
Kommunale tillitsverv	4	8	4	11
Aktivitet i lag og organisasjoner	27	46	30	39
Ungdomsråd	8	-	12	-
Bekjente	42	40	36	37
Annet	9	8	5	3
Antall (gjennomsnitt)	1,7	1,6	2,0	1,7

Aktivitet i et politisk parti er den desidert viktigste kanalen for alle grupper unntatt kvinner som har passert 30, men klart viktigere for unge enn eldre. Særlig gjelder dette unge menn, hvor så mange som seks av ti mener seg oppdaget gjennom aktivitet i partiet, som er en noe høyere andel enn blant unge kvinner, hvor halvparten tror de ble oppdaget som følge av aktivitet i partiet. Det er litt overraskende at aktivitet i parti er såpass viktig for de unge representantene. Generelt hersker det en viss bekymring for ungdoms manglende interesse for partipolitikk i våre dager. Disse tallene viser at det finnes klare unntak fra regelen både blant kvinner og menn. Men, det kan jo også peke i retning av unge lokalpolitikere ikke er spesielt representative for sine jevnaldrende.

Blant kvinner over tredve er det aktivitet i lag og organisasjoner som er antatt viktigste kanal, noe som kan støtte opp om forestillingen om at "rene" kvinneorganisasjoner har vært en viktig inngangskanal for kvinner til politikk, men at betydningen av disse har blitt redusert med årene (Wollebæk og Selle 2001). Langt færre unge kvinner (og menn) blir rekruttert via lag og organisasjoner.

Vi aner dessuten en tendens til at nominasjonskomiteene oftere blir tipset om kvinnelige enn mannlige kandidater, og på dette punktet spiller ikke alder noen rolle. Det kan tyde på at kvinner i noen grad benytter uformelle nettverk enn menn gjør.

Siden representantene kunne oppgi flere kanaler, er det mulig å undersøke om det er noen grupper utmerker seg ved at de er oppdaget som følge av at de er aktive på mange arenaer, og siste rad i tabell 3.1

gjengir gjennomsnittlig antall oppgitte kanaler per gruppe. I forhold til antall arenaer man tror seg oppdaget på, gir tallene en klar antydning om at unge menn skiller seg ut hva synlighet angår. Som gruppe oppgir de 2 arenaer, mot 1,7 for de andre. Det antyder også at unge menn har en bredere aktivitetsfront enn andre, og at det hjelper dem inn på listene.

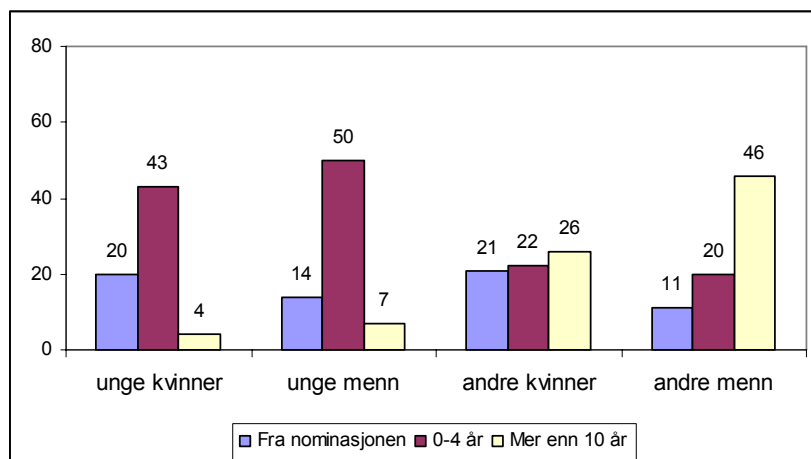
Man kunne tenke seg at partiene har ulike tradisjoner når det gjelder rekruttering, og det ble derfor foretatt analyser som kontrollerte kjønn og alder for partitilhørighet. De tendenser som er rapportert med henblikk på kjønn over viste seg å gjelde på tvers av partiene. Noen forskjeller mellom partiene kan likevel være verdt å nevne.

Egenlanseringen var i noe lavere blant representanter fra Senterpartiet og Fremskrittspartiet. Aktivitet i partiet var mindre viktig i Kristelig Folkeparti, Venstre og, naturlig nok, blant representanter fra andre lister. Denne kategorien inkluderer lokale lister, hvor partiaktivitet er mindre aktuelt. Representanter fra Fremskrittspartiet og andre partier mener seg bemerket gjennom aktivitet i bestemte saker, mens representanter fra Senterpartiet og Kristelig Folkeparti utmerker seg gjennom aktivitet i lag og organisasjoner. Kristelig Folkeparti utmerker seg også ved høyere innslag av tips fra bekjente, sammen med Venstre og andre partier.

Hvordan er det så med partimedlemskapet? Selv om det går an å komme seg inn i lokalpolitikken ad andre veier, er det ikke til å komme unna at medlemskap er en viktig faktor. Vi har allerede sett at aktivitet er svært viktig, noe som antyder at erfaring er viktig. Figur 3.2 viser andel som ble medlem ved nominasjon og andel som hadde vært medlem av partiet i mer enn 10 år ved nominasjon fordelt over kjønn og alder.¹³

¹³ Når tallene ikke summerer seg til 100 innenfor hver gruppe, så skyldes det at ikke alle er medlemmer av partier, eller at de står på en lokal liste eller lignende.

Figur 3.2 Medlemskapets lengde ved første gangs nominasjon.

Denne figuren avdekker interessante kjønnsforskjeller når det gjelder representantenes erfaring med partipolitisk arbeid. Kvinner har gjennomgående kortere fartstid fra partier enn menn, og melder seg oftere inn ved nominasjonen enn menn. Dette gjelder både blant yngre og eldre. Unge menn var i noen grad oftere allerede medlem av partiet da de ble nominert. Forskjellene blir enda tydeligere når vi ser på representantene som har passert 30 år. Her er forskjellene større både når det gjelder andel som ble medlem da de ble nominert, men særlig i forhold til medlemskap av mer enn 10 års varighet. Nesten halvparten hadde vært medlem i mer enn 10 år da nominert, som er dobbelt så mange som blant kvinnene.

Det antyder at overrepresentasjonen av menn i lokalpolitikken i noen grad må tilskrives at menn har lengre ansiennitet enn kvinner. De er medlemmer så lenge at partiet til slutt kommer og spør dem om de vil stille til valg.

3.3 Politisk aktivitet

Vi var også etter å kartlegge hvilke former for politiske aktiviteter representantene hadde tatt del forut for nominasjonsprosessen – uten at det ble knyttet direkte opp til nominasjonen. Vi ba representantene krysse av for ulike typer av politisk aktivitet man kan delta i, og svarfordelingene er gjengitt i tabell 3.2. I tillegg ble gjennomsnittlig antall aktiviteter beregnet for på den måten å få et inntrykk av hvor utbredt den politiske aktiviteten er i de forskjellige gruppene.

Tabell 3.2 *Politisk aktivitet før representantene ble valgt*

	unge kvinner	andre kvinner	unge menn	andre menn	Kor- relasjon *
Parti	47	22	57	35	-,10
Fagforening	17	34	15	39	-,01
Saksorganisasjon	15	9	16	16	-,04
Underskriftskampanje	34	15	31	14	,03
Demonstrasjoner	37	9	25	10	,09
Aksjoner	28	13	24	14	,02
Avisdebatter	32	14	37	20	-,06
Internettdebatter	9	1	15	1	-,07
Snitt	2,5	1,5	2,5	1,8	-,02

* Korrelasjon mellom kjønn og aktivitet etter kontroll for alder.

Tallene avdekker at det foreligger små kjønnsforskjeller i forhold til politisk aktivitet. Det er bare i forhold til partiaktivitet, demonstrasjoner og internettdebatter at det er signifikante kjønnsforskjeller. De substansielle forskjellene er imidlertid små. Det store skillet går mellom unge og gamle på tvers av kjønn. Det betyr at mønsteret for politisk aktivitet stort sett føyer seg inn i de mønstre som viser seg i befolkningen generelt (Berglund 2005) med unntak for aktivitet i parti. Yngre deltar mindre i fagforeningsarbeid, men er mer aktive i forhold til underskriftskampanjer, demonstrasjoner, aksjoner, aviser og internett. Men, det foreligger altså ingen signifikante forskjeller mellom unge kvinner og menn, eller eldre kvinner og menn.

Knut Heidar og Jo Saglie (2002) finner klare forskjeller mellom partiene når det gjelder ”ukonvensjonelle” former for politisk aktivisme, og viser at aktiviteten er særlig høy blant SVs politikere. Dermed kan være partitilhørighet – og ikke kjønn – som ligger bak de signifikante forskjellene i tabell 3.2. En kontroll for parti viste at det ikke var signifikante kjønnsforskjeller med hensyn til deltagelse i demonstrasjoner. Menn viste seg imidlertid signifikant var aktive i partiorganisasjonen og på internett. Det innebærer at disse kjønnsforskjellene fordeler seg jevnt over alle partiene, mens deltagelse i demonstrasjoner er noe som skiller SV’ere fra andre politikere.

Man kan så spørre om kvinner og menn er like ivrige når det gjelder innsats i valgkampanjen. På dette området viser det seg igjen at det er unge menn som skiller seg fra de andre. Mer enn halvparten av de unge mannlige representantene oppga at de hadde deltatt mye i valgkampanjen, men tilsvarende tall for kvinner og eldre menn viste at rundt 40 prosent hadde deltatt mye i valgkampanjen. Som gruppe

betraktet er det således yngre menn som er mest ivrige å gjøre seg synlige overfor velgerne før valget.

3.4 Motivasjon

Hvilke motiver har så kandidatene for å gå inn i lokalpolitikken? Tallene over antyder at unge menn i større grad enn andre betrakter lokalpolitikken som et springbrett for en politisk karriere. Men det finnes andre motiver enn karriere – for eksempel et ønske om påvirke politikken. Vi ba derfor representantene ta stilling til hvor viktig 10 ulike motiver hadde vært for dem. Motivene og deres respektive fordelinger er gjengitt i tabell 3.3. (I spørreskjemaet ble en skala fra 1 til 6 anvendt, men for ikke å drukne fremstillingen i tall, er verdiene 1 og 2 slått sammen til lite viktig, 5 og 6 til svært viktig, mens 3 og 4 danner en mer indifferent midtposisjon. Sistnevnte er ikke tatt med i tabellen). For å gi noen enkle mål på om det er forskjeller mellom kvinner og menn, ble differansen mellom andelen som mener motivet var svært viktig og andelen som mener motivet er lite viktige beregnet. I tillegg gjengis sammenhengen mellom kjønn og motiv kontrollert for alder. Positive koeffisienter uttrykker at gjeldende motiv er viktigere for kvinner enn menn.

Tabell 3.3 *Motiver for å la seg nominere. Prosent*

		Unge kvinner	Andre kvinner	Unge Menn	Andre menn	Partiell kor- relasjon
Innsats for bestemt gruppe	Lite viktig	7	11	17	20	
	Viktig	64	57	43	33	
	Differanse	57	46	26	13	0,25
Generelt Engasjert	Lite viktig	5	3	3	3	
	Viktig	74	71	81	77	
	Differanse	69	68	78	74	-0,05
Lokalmiljøet	Lite viktig	7	1	9	3	
	Viktig	58	75	50	74	
	Differanse	51	74	41	71	0,01
Spesielle saker	Lite viktig	14	14	21	15	
	Viktig	43	48	30	39	
	Differanse	29	34	9	24	0,13
Utvikle et bedre samfunn	Lite viktig	3	3	5	6	
	Viktig	71	74	73	73	
	Differanse	68	71	68	67	0,03
Samfunnsplikt	Lite viktig	52	38	43	28	
	Viktig	15	24	22	33	
	Differanse	-37	-14	-21	5	-0,12
Politisk miljø	Lite viktig	57	60	54	44	
	Viktig	9	9	9	10	
	Differanse	-48	-51	-45	-34	-0,06
Yrkeskarriere	Lite viktig	40	62	44	64	
	Viktig	14	6	19	9	
	Differanse	-26	-56	-25	-55	0
Politisk karriere	Lite viktig	65	84	53	82	
	Viktig	7	3	11	1	
	Differanse	-58	-81	-42	-81	-0,11
Lære om politisk system	Lite viktig	11	20	13	32	
	Viktig	47	33	42	29	
	Differanse	36	13	29	-3	0,08

For mange av motivene er forskjellene mellom kvinner og menn ikke signifikante. Det gjelder innsats for lokalmiljøet, utvikle et bedre samfunn, og at politisk verv er viktig i forhold til yrkeskarriere. Disse motivene er like viktige (eller lite viktige) for kvinner som for menn.

Motivasjon grunnet generelt politisk engasjement og tiltrekning til det politiske miljøet er riktignok signifikant, men en nærmere granskning av tallene, antyder at de substansielle forskjellene er heller små.

Derimot er det signifikante og substansielle forskjeller mellom kvinner i forhold til motivasjon knyttet til innsats for en bestemt gruppe, spesielle saker, samfunnsplikt, politisk karriere og lære om det politiske system. Kvinner er mer motivert av å kunne gjøre en innsats for bestemte grupper og saker enn menn er, men betrakter også vervet i noen grad som en mulighet til å lære om hvordan det politiske systemet fungerer. Særlig unge kvinner oppgir dette som et viktig motiv, fulgt av unge menn.

Det er tendens til at kvinner betrakter vervet som lokalpolitiker som en samfunnsplikt i mindre grad enn menn, og er ikke noe viktig motiv for kvinner. Yngre kvinner er minst motivert av samfunnsplikten, mens menn over tredivet er den gruppen som er mest motivert av dette.

I forhold til politisk karriere, registrerer vi for det første at dette generelt ikke oppgis å være et viktig motiv, samtidig som både kjønn og alder skaper forskjeller. Unge menn oppgir dette som et viktig motiv oftere enn andre, og de er også den gruppen som i minst grad oppgir at de ikke er motivert av en politisk karriere. Unge kvinner er også mer drevet av karriereambisjoner enn sine eldre medsøstre, men det er også slik at svært mange unge kvinnelige representanter ikke oppfatter dette som noe viktig motiv. Riktignok ikke så lite viktig som eldre representanter av begge kjønn, hvor mer enn 80 prosent ikke oppfatter karriere som noe viktig motiv.

Viktigste egenskaper for ulike motivasjoner

Tabell 3.3 begrenser seg til forskjeller i motivasjon i forhold til kjønn og alder, men det er all grunn til å anta at det flere faktorer som har betydning for representantenes motivasjoner. Det ble derfor foretatt regresjonsanalyser av alle de nevnte motiver hvor det ble kontrollert for alder, partitilhørighet, om kommunen var by- eller landkommune, region, om de hadde bodd i kommunene i fire år eller mer, om de hadde barn under 16 år, om det ble diskutert politikk i barndoms-hjemmet og om det var første periode de satt i kommunestyret.

Disse analysene rokket ikke ved de kjønnsforskjellene som er rapportert i tabell 3.2. Det innebærer altså at menn og kvinner faktisk har ulike motiver, og at dette går på tvers av parti, bosted osv. Kvinner er mer opptatt av å gjøre en innsats for en bestemt gruppe, få gjennom spesielle saker og å lære om det politiske systemet enn menn. På den andre siden betrakter menn vervet som en samfunnsplikt og et springbrett til en politisk karriere oftere enn kvinner.

Jeg gjengir ikke disse resultatene fra disse analysene her, men begrenser meg til å referere hovedresultatene. Kvinner og lavt

utdannede anså innsats for en bestemt gruppe som et viktig motiv. Det var også en klar tendens til at nyankomne representanter betraktet dette som et viktigere motiv enn mer erfarne representanter.

Når det gjelder generelt engasjement så ble dette i liten grad oppgitt som et viktig motiv blant representanter fra Kristelig Folkeparti og Senterpartiet. Representanter med barn betraktet heller ikke generelt engasjement som spesielt motiverende. De som i hovedsak oppga dette som et viktig motiv, var representanter som hadde vokst opp i et hjem hvor det ble diskutert politikk i oppvekst og blant nykommerne.

Representanter på landsbygda og nyankomne var i større grad enn andre motivert av å gjøre en innsats for lokalmiljøet, mens kvinner og unge var sterkere motivert av å få gjennom spesielle saker enn andre.

Kvinner og representanter fra byene var motivert av å skape et bedre samfunn, mens eldre mente samfunnsplikt var et viktig motiv for å bli lokalpolitiker.

Vervet som lokalpolitiker kan også være viktig for yrkeskarriere, og som motivasjonsfaktor viser det at denne synker med alder, botid i kommunene og blant representanter som har barn.

Politisk karriere er også en motiverende faktor for noen, og det er menn, yngre, representanter fra byene, barnløse med politisert oppvekst som utmerker seg i måte.

På den siste motivasjonsfaktoren - lære om det politisk system – er det kvinner, yngre, representanter fra Fremskrittspartiet, lavt utdannede, og representanter fra bygdene som peker seg ut.

3.5 Konklusjon om kanaler, aktivitet og motiver

Det er altså ikke de helt store forskjellene mellom kjønn når det hvordan representantene har blitt rekruttert. Det er likevel tendenser i retning av kvinner generelt sjeldnere enn menn lanserer seg selv som kandidater eller havner på liste som følge av aktivitet i partiet. Kvinner blir derimot noe oftere enn menn som følge av tips fra bekjente. Som gruppe er det unge menn som skiller seg ut med sin synlighet og troen på seg selv gjennom egenlansering. For kvinner over 30 er aktivitet i lag og organisasjoner den viktigste inngangen til lokalpolitikken.

I forhold til politisk aktivitet forut for inntreden i lokalpolitikken, er kjønnsforskjellene heller små. Det er imidlertid en distinkt forskjell i forhold til aktivitet i politisk partier, og her viser det seg at menn er mer aktive enn kvinner.

I forhold til motivene for å bli lokalpolitiker viste det seg at kvinner og menn i noen grad hadde ulike motiver, og at dette var felles på tvers av parti, bosted osv. Kvinner er mer opptatt av å gjøre en innsats for en bestemt gruppe, få gjennom spesielle saker og å lære om det politiske systemet enn menn. På den andre siden er menn betrakter menn vervet som en samfunnsplikt og et springbrett til en politisk karriere enn kvinner.

4 Forventninger og erfaringer

Vi ønsket også å finne ut hvilke forventninger representantene hadde til vervet som folkevalgt da de ble nominert, og hvilke erfaringer de har gjort seg med vervet. Forholdene det ble spurt etter var de samme for forventninger som for erfaringer, noe som gjør at vi kan undersøke i hvilken grad erfaringene står i stil med forventningene. Jeg starter med å gi en beskrivelse av tendensen blant kvinner, for deretter å si noe om hvorvidt kvinner og menn skriker til vervet med ulike forventninger, om de sitter igjen med noenlunde like erfaringer i forhold til utøvelse, og om erfaringene står i stil med forventningene.

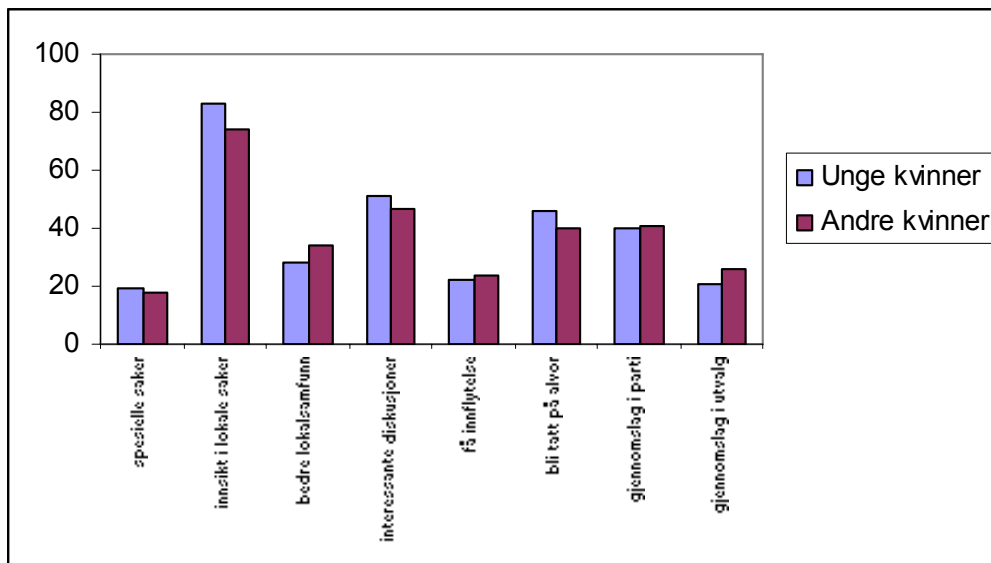
4.1 Forventninger

For å få rede på hvilke forventninger representantene hadde til vervet som lokalpolitiker, spurte vi dem om vi hvilken grad de forventet at de skulle

1. Få gjennom spesielle saker
2. Få innsikt og innblikk i lokale saker
3. Bidra til å skape et bedre lokalsamfunn
4. Delta i interessante diskusjoner
5. Få innflytelse
6. Bli tatt på alvor
7. Få gjennomslag for dine argumenter og synspunkter i partigruppen
8. Få gjennomslag for dine argumenter og synspunkter i utvalgene

Svaralternativene var ”i stor grad”, ”i noen grad”, ”i liten grad”, ”ikke i det hele tatt” og ”ikke sikker.” I figur 4.1 gjengis andel som oppga stor eller noen grad av forventning blant unge og eldre kvinner.

Figur 4.1 *Andel kvinner som oppgir stor eller noen grad av forventning til respektive etter alder.*

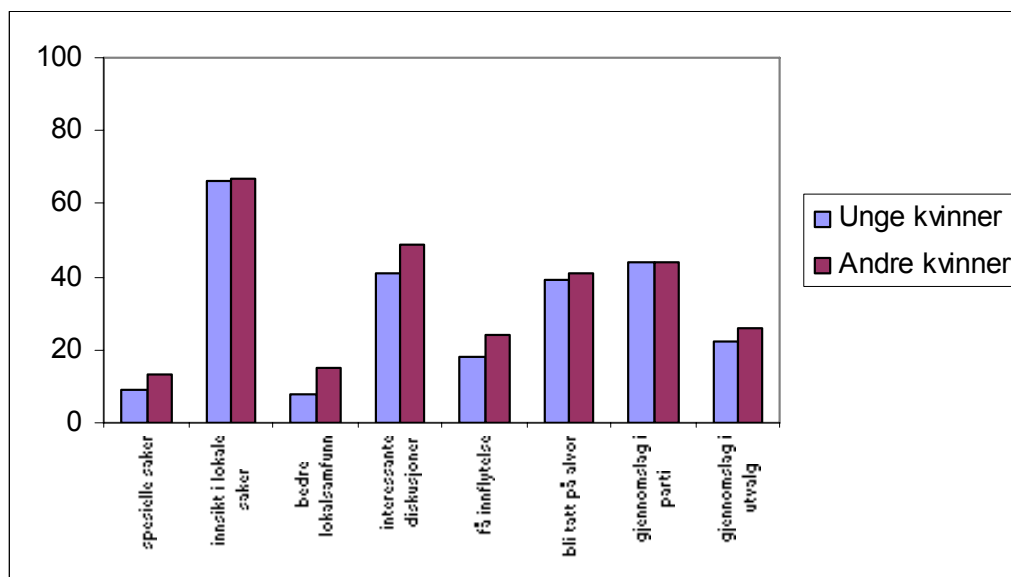
Et første inntrykk er at unge og eldre kvinner har noenlunde like forventninger til hva de regner med at de vil oppnå i vervet som lokalpolitikere. Høyest forventninger knytter det seg til å få innsikt og innblikk i lokale saker – nesten åtti prosent forventer at de vil oppnå dette som lokalpolitikere. Dernest følger at de har noenlunde like forventninger om å delta i interessante diskusjoner, bli tatt på alvor og å få gjennomslag for egne argumenter og synspunkter i partiet. Kvinnene har i mindre grad store forventninger til at de skal få gjennom spesielle saker, få innflytelse, skape et bedre lokalsamfunn eller få gjennomslag i utvalgene. Sånn sett er forventningene høyest i forhold til de ”lette” momentene, altså forhold som ikke er direkte knyttet til å oppnå noe. Men selv om kvinnene ikke har høye forventninger om å oppnå direkte innflytelse i lokalpolitikken, forventer de å bli tatt på alvor og å bli hørt i partiet. Det tyder på at kvinner går til valg med nokså realistiske forventninger om hva de kan oppnå som lokalpolitikere.

Spørsmålet videre er selvsagt om menn skiller seg fra kvinner når det gjelder forventninger, eller om de trekk som er rapportert i figuren er generelt. Dette kommer jeg tilbake til under.

4.2 Erfaringer

Vi spurte som sagt også om hvilke erfaringer kandidatene hadde med vervet etter at de hadde vært i vervet som lokalpolitiker en tid. Momentene var de samme som for forventninger, og figur 4.x gjengir andel som føler de har oppnådd respektive momenter i stor eller noen grad.

Figur 4.2 *Andel kvinner som oppgir at de har oppnådd respektive momenter i stor eller noen grad etter alder.*

Heller ikke i forhold til erfaringer er forskjellene store mellom yngre og eldre kvinner, og mønsteret er ikke så helt forskjellig fra hva som vi registrerte i forhold til kvinners forventninger til vervet. De har fått innsikt i lokale saker, men tallene er noe lavere enn for forventninger. Diskusjonene oppleves også stort sett å være interessante, kvinner føler de blir tatt på alvor og de får gjennomslag i partiene. De føler imidlertid ikke at de får gjennom saker, har innflytelse, skaper bedre lokalsamfunn eller at de får spesielt mye gjennomslag i utvalgene.

Inntrykket er således at erfaringene står i stil med forventningene, men siden figurene er aggregerte tall på gruppenivå, belyser ikke tallene i hvilken grad dette gjelder for individuelle representanter. Dette er tema for neste bolck.

4.3 I tråd med forventningene?

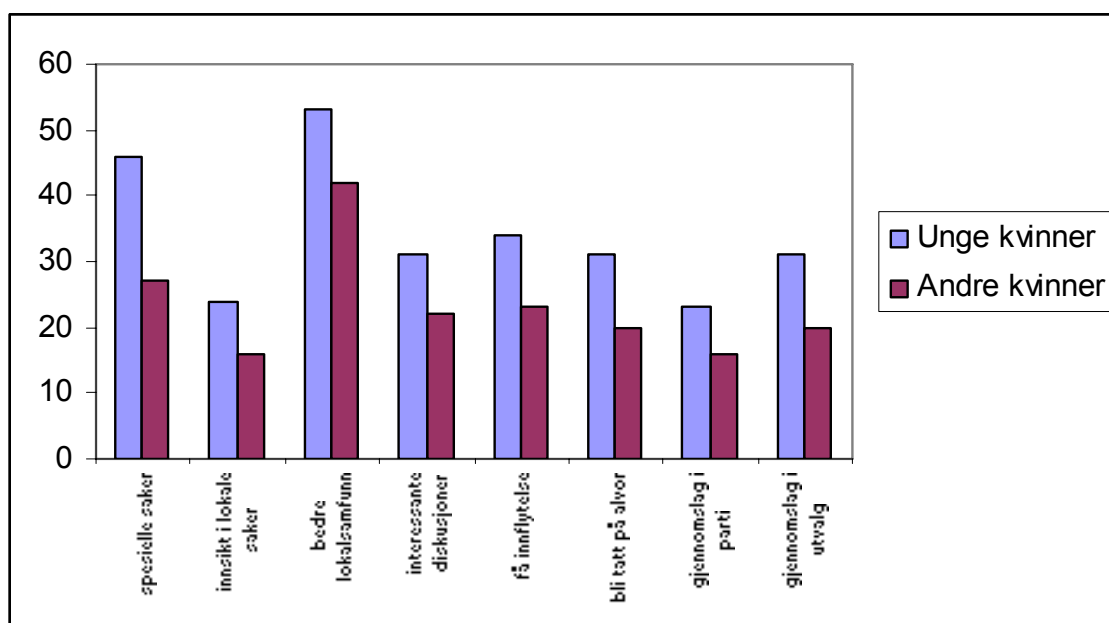
For å få frem hvorvidt de individuelle representantene føler at erfaringene deres står i stil med de forventningene de hadde til vervet, ble det konstruert en variabel som kombinerte de to variablene.

Verdien for forventninger ble trukket fra verdien for erfaringer.

Positive verdier betyr at erfaringen er bedre enn forventet, og negative verdier at erfaringene er dårligere enn forventningene. Generelt viser det seg andelen med dårligere erfaringer enn forventet nokså liten, og svært mange oppga at erfaringene deres sto i stil forventningene.¹⁴

Figur 4.3 gjengir andelen hvor erfaringene er bedre enn forventningene.

Figur 4.3 *Andel kvinner som har oppnådd mer enn forventet etter alder.*

Denne gang er det en påtagelig forskjell mellom yngre og eldre kvinner, og det er gjennomgående slik at yngre har oppnådd mer i vervet enn de forventet å oppnå da de takket ja til å bli ført opp på

¹⁴ Dette kan nok delvis tilskrives at spørsmålene lå tett opp til hverandre i spørreskjemaet.

lista.¹⁵ Generelt gjelder det tendensen er den samme for de ulike momentene, og både yngre og eldre kvinner går mest frem i forhold til å skape et bedre lokalsamfunn, fulgt av gjennomslag i spesielle saker. Dette var momenter hvor kvinner hadde nokså lave forventninger i utgangspunktet, men hvor erfaringer altså er noe mer positive.

Også i forhold til å få innflytelse og gjennomslag i utvalgene er det mange som har høstet erfaringer som er bedre enn forventet. Dette var også områder hvor forventningene i utgangspunktet ikke var altfor høye.

Det innebærer altså unge kvinner i stor grad finner arbeidet som folkevalgt langt bedre enn de hadde forventet da de takket ja til å bli ført opp på lista. Det kan være en indikasjon på at lokalpolitikken har et dårligere rykte enn fortjent, og at til alv rekruttering av kvinner i noen grad skyldes lokalpolitikken sliter med imageproblem.

4.4 Forskjeller mellom kvinner og menn?

Over har vi sett på kvinners forventninger til vervet som folkevalgt, deres erfaringer med vervet og i hvilken grad erfaringene står i stil med forventningene. Er det så forskjeller mellom kvinner og menn på disse punktene er spørsmålet i denne delen.

Variabelen er kodet slik at positive koeffisienter for forventninger og erfaringer innebærer at kvinner oftere svarer i stor grad enn menn, mens positive koeffisienter i forhold erfaringer – forventninger innebærer at kvinner har bedre erfaringer i forhold til forventningene enn menn har.

¹⁵ At forskjellene er så vidt store i forhold til de forutgående figurene, skyldes dels de som svarte ”i liten grad” og ”ikke det hele tatt” er inkludert, og at tallene i figur 4.3 ikke tar hensyn til nivået på forventningene. Det medfører at endringer fra ”ikke i det hele tatt” til ”i liten grad” teller like mye som endringer fra ”i noen grad” til ”stor grad.”

Tabell 4.1 *Sammenheng mellom kjønn og forventninger, erfaringer og forskjellen mellom erfaring og forventning kontrollert for alder. Pearson's r*

	Forventning	Erfaring	Erfaring - forventning
Spesielle saker	0,00	0,11	0,10
Lokale saker	0,18	0,11	0,06
Bedre lokalsamfunn	0,02	0,03	0,04
Interessante diskusjoner	0,11	0,09	0,00
Innflytelse	0,05	0,07	0,05
Bli tatt på alvor	0,12	0,04	0,16
Gjennomslag i parti	-0,03	0,06	0,09
Gjennomslag i utvalg	0,00	0,06	0,05

Som vi ser, er det ikke all verdens forskjeller mellom kvinner og menn her heller. Men noen forskjeller er signifikante, og verdt å merke seg. Når det gjelder å gjennom spesielle saker, stiller kvinner og menn med de samme forventningene. Kvinner har imidlertid bedre erfaringer med å få gjennom saker, og i større grad enn de forventet. Kvinner har også større forventninger til å innsikt i lokale saker, og også bedre erfaringer. Når det ikke er signifikante forskjeller mellom kvinner og menn når det gjelder differansen mellom forventninger, skyldes det at også menn har fått mer innsikt enn forventet, men ut fra en lavere forventning. Forskyvningen har altså vært den samme for menn som for kvinner. Det samme forholdet kommer til syne i forhold til hvor interessante diskusjonene. Kvinner forventet mer interessante diskusjoner enn menn, og opplever også at diskusjonene er mer interessante enn det menn gjør.

Kvinner hadde også større forventninger om å bli tatt på alvor, og føler at de i større grad har blitt det enn menn. Kvinner oppgir dessuten i større grad enn menn at de har fått større gjennomslag i partiet enn forventet.

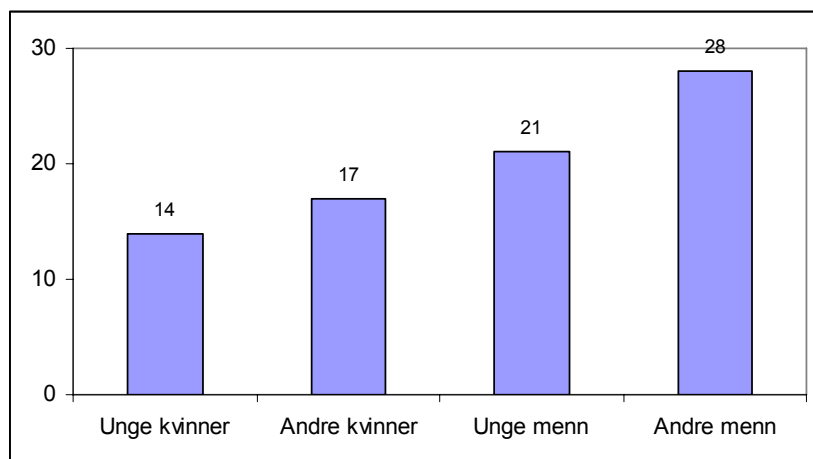
Ser vi litt stort på det innebærer det at kvinner i noen grad har en mer positiv opplevelse av vervet som lokalpolitiker enn det menn har. Det kan jo selvsagt være at menn har et mer kynisk forhold til vervet.

Men, som nevnt over, når kvinner i større grad enn opplever at lokalpolitikken er bedre enn de hadde forventet, så kan noe av årsaken til at rekrutteringen av kvinner står noe tilbake, skyldes at kvinner i utgangspunktet har et mer negativt syn på hva man kan få til i

lokalpolitikken. En imageendring på dette punktet kan derfor bidra til å gjøre vervet som folkevalgt mer interessant for kvinner.

Et siste punkt som kan være interessant å undersøke er i hvilken grad representantene generelt føler at de hadde fått utrettet mye, og figur 4.5 viser andelen som oppga at de følte at de hadde fått utrettet mye.¹⁶

Figur 4.4 *Andel som oppgir at de har fått utrettet mye*

Inntrykket denne figuren etterlater går i motsatt retning av det som er rapportert over. Tendensen er klar: Kvinner og unge føler ikke de har utrettet så veldig mye, mens menn som har passert tredivet er den gruppen som føler de har fått utrettet mest. Dette er ikke nødvendigvis motsigende til den forutgående analysen, men kan skyldes at utsagnet dreier seg om å ha utrettet ”mye.” Forutgående utsagn var mindre generelle ved at de refererte til konkrete forhold. Det kan også skyldes at opplevelsen av å ha ”utrettet mye” varierer mellom kvinner og menn.

4.5 Oppsummering

Med noen få unntak har kvinner og menn nokså like forventninger til og erfaringer med vervet som folkevalgte. Forskjellene er heller ikke særlig store når det gjelder i hvilken grad erfaringene med vervet står i stil med forventningene til vervet. Denne likheten mellom kvinner og menn antyder at de som rekrutteres til lokalpolitikken har vært gjen-

¹⁶ Det vil si at de hadde krysset av enten verdi 5 eller 6.

nom en form for politisk skolering som gjør dem forberedt på hva vervet innebærer, og at antyder at denne er felles for kvinnelige og mannlige politikere. Dette kan som en naturlig konsekvens av at langt de fleste representantene blir rekruttert fra partienes egne rekker. Selv om kvinner har relativt kortere erfaringer enn menn fra partiene, så har de likevel i noen grad rukket å bli sosialisert inn i politikken. Dette kommer også til uttrykk ved at det ikke vesentlige forskjeller mellom kvinner og menn når det gjelder forholdet mellom erfaringer og forventinger. Heller ikke på dette punktet er det nevneverdige forskjeller mellom kvinner og menn – kanskje med et lite unntak for at kvinner føler de blir tatt mindre på alvor enn de hadde forventet.

5 Representantenes forhold til politiske aktører

I dette kapitlet ser vi på lokalpolitikernes forhold til andre politisk aktører, og i hvilken grad de får tilbakemelding fra partigruppene og velgerne sine for arbeidet de utfører.

5.1 Forholdet til politiske aktører

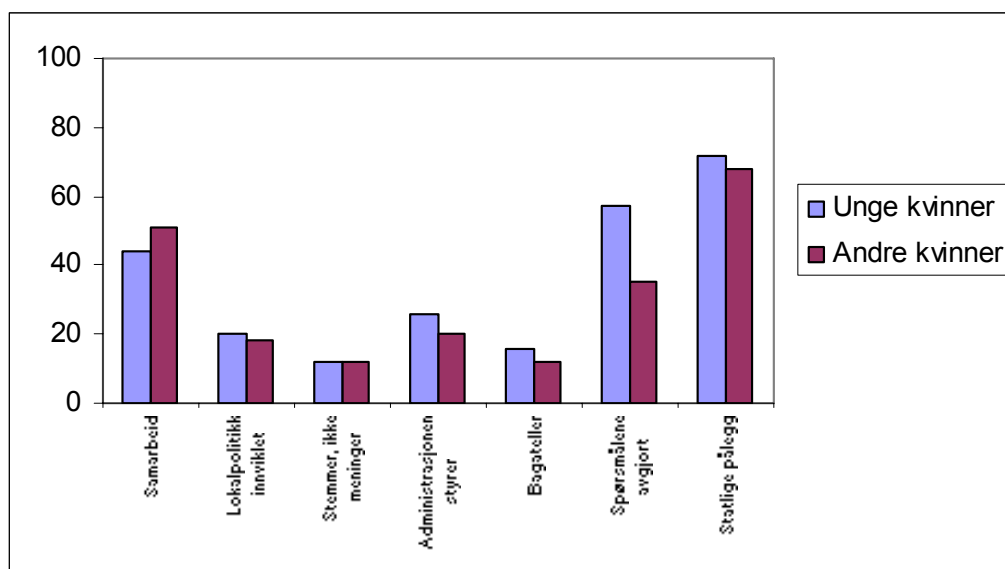
Ut fra det som skrives om lokalpolitikk i media kan man lett få det inntrykk at landets lokalpolitikere er bundet på hender og føtter – enten som følge av statlige pålegg eller fordi de blir overstyrt av administrasjonen. Arbeidet for de lokale folkevalgte er således mer å administrere andres beslutninger heller enn å få gjennom egne politiske synspunkter. Dette synet formidles også i varierende grad av lokalpolitikere selv. Det er likevel ikke sikkert synspunktene som formidles er representative for lokalpolitikere. For å få rede på hvordan kommunepolitikere mer generelt ser på dette, ba vi dem ta stilling til følgende syv påstander om ulike forhold i lokalpolitikken:

1. Politikerne og administrasjonen samarbeider godt her i kommunen
2. Kommunepolitikken er ofte så innviklet at de folkevalgte ikke kan sette seg inn i hva den dreier seg om
3. Partiene her i kommunen er stort sett bare interessert i folks stemmer, ikke i deres meninger
4. Egentlig er det administrasjonen som styrer her i kommunen, ikke politikere
5. Det er i hovedsak bagatelmessige stridsspørsmål som opptar politikere i min kommune
6. Store og viktige spørsmål er i realiteten avgjort før de blir tatt opp i kommunestyret

7. Statlige pålegg gjør at vi har lite politisk handlingsrom i kommunen

Representantene ble bedt om angi grad av enighet langs en skala som løper fra 1 til 6, hvor 1 står for helt uenig (1) og 6 til helt enig. I figur 1 gjengis andelen kvinner som har oppgitt helt enig og tilstøtende kategori (5).

Figur 5.1 *Andel som oppgir stor grad av enighet med påstandene blant kvinner etter alder.*

Det er bare på et punkt at forskjellene mellom yngre og andre kvinner er av noen størrelse, og det gjelder hvorvidt viktige spørsmål i realiteten er avgjort før de kommer opp i kommunestyret. Dette skyldes kanskje at unge er mer utålmodige, og kan være uttrykk for en viss misnøye med arbeidsformen. Det trenger på den annen side ikke være mer enn at de opplever dette som et faktum, og at de er tilfreds med at sakene er grundig utredet før man kommer til avstemming. Det er imidlertid få som mener at lokalpolitikere er mest opptatt av bagatellmessige spørsmål (og dermed underforstått at lokalpolitikk handler om uvesentligheter).

Et sterkere uttrykk for misnøye ligger nok til grunn for at svært mange opplever at kommunenes politiske handlingsrom er svært begrenset av statlige pålegg. Det kan også være noe av grunnen til at mange opp-

lever at de føler at de ikke har fått utrettet mye (jf kapittel 4) som politikere; det er ikke så mye de kan få gjort grunnet statlige pålegg. Vi finner ikke den samme frustrasjonen over den kommunale administrasjonen – svært få sier seg enig at denne overstyrer politikerne. Kvinnelige politikere sitter heller ikke med det inntrykk at partiene overstyrer velgerne. Det er få som mener at partiene primært er ute etter velgernes stemmer uten nevneverdig interesse for deres meninger. Men her kan det jo hende velgerne er av annen oppfatning. Figuren etterlater heller ikke noe inntrykk av politikerne oppfatter som lokalpolitikken som spesielt innviklet. Det er verdt å merke seg siden mange av de spurte representantene ble valgt inn for første gang i 2003. De med lang erfaring oppfatter riktignok at lokalpolitikken er mindre innviklet enn nyvalgte representanter, men forskjellene mellom nyvalgte og erfarne var ikke utpreget store (tall ikke vist her).

Et siste spørsmål er om kvinner og menn har ulike oppfatninger om disse spørsmålene. Til det er det bare å si at med unntak av et forhold, så synes kvinnelige og mannlige politikere å være svært så samstemte i synet på lokalpolitikken. Kun i spørsmålet om kommunepolitikere er opptatt av bagatellmessige spørsmål foreligger signifikante forskjeller, og her erklærer menn seg i noe høyere grad enn kvinner enige i påstanden.

Det innebærer at kvinner og menn har sammenfallende syn på lokalpolitikernes stilling i forhold til de politiske aktørene de må forholde seg til daglig. Misnøye eller tilfredshet med tingenes tilstand variere i liten grad med kjønn. Størst misnøye er det med statlige pålegg overfor kommunene. Over 70 prosent av lokalpolitikkerne mener staten har for styring over det kommunene gjør, noe som indikerer at lokalpolitikkerne føler at de har mindre styring over lokalpolitikken enn de selv ønsker. Det er også en viss misnøye med arbeidsformen – halvparten mener sakene er avgjort før de kommer opp i kommunestyret. Det trenger ikke være uttrykk for at de føler at de er fratatt makt, men antyder at kommunestyremøtene oppleves som litt overflødige.

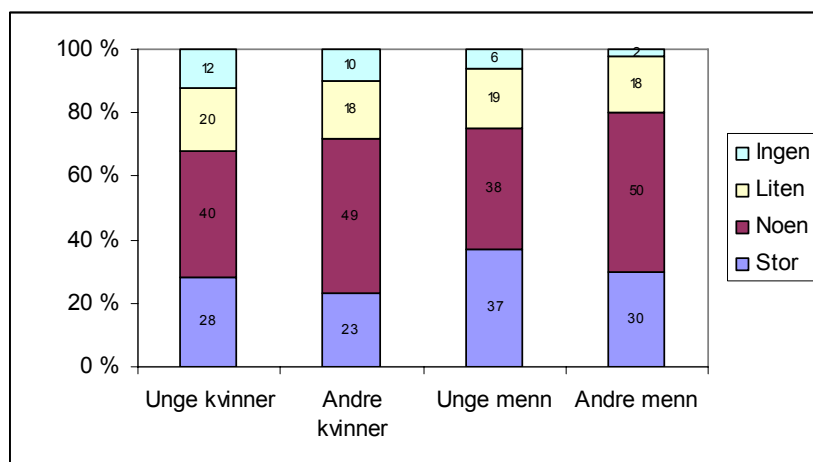
5.2 Respons fra partigruppe og velgere

Lokalpolitikere representanter partiet og står således ansvarlige overfor både parti og velgere. Ofte fokuseres det på at innsatsen til representantene har konsekvenser for om de blir gjenvalgt eller ikke. I denne delen skal vi gjøre en vri og sette fokus på i hvilken grad representantene opplever at de får støtte og oppmuntring fra de

instanser som ved neste korsvei kan kaste dem ut av politikken. I hvilken grad får representantene tilbakemeldinger på innsatsen de gjør som folkevalgte fra partiet og velgere utenom nominasjon og valgkampen?

Vi ba representantene angi i hvor stor grad de har fått slike tilbakemeldinger. Svaralternativene var ”i stor grad,” ”i noen grad,” ”i liten grad” eller ”ikke i det hele tatt.” Figur 5.2 gjengir fordelingen for tilbakemelding fra partigruppen blant representanter som ble valgt i 2003.

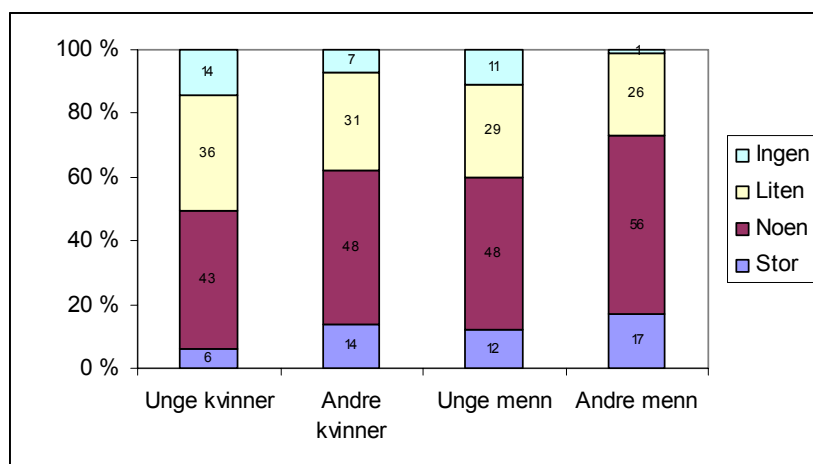
Figur 5.2 *Tilbakemelding fra partigruppen etter kjønn og alder blant representanter som ble valgt i 2003.*

Sammenhengene ble også kontrollert for om representantene var ferske eller hadde tidligere erfaring fra kommunestyret. Erfaring viser seg langt viktigere enn både kjønn og alder, og de nyvalgte får mindre tilbakemelding enn erfarne politikere (tall ikke vist her). Tallene slik de fremstår i figuren viser imidlertid at det er nokså få som oppgir at de får lite eller ingen tilbakemeldinger fra partigruppen. Mønsteret er likevel slik at det er unge kvinner får minst oppmerksomhet fra partigruppen, fulgt av kvinner over 30 år. Unge menn har den største andelen representanter som oppgir at de får stor grad av tilbakemeldinger, men også blant dem opplever hver fjerde at de får liten eller ingen tilbakemeldinger på arbeidet sitt. Det kan være en antydning om at mange lokale partigrupper ikke er flinke nok til å ta seg av sine nyankomne representanter, noe som kan være noe av forklaringen på det høye frafallet i norsk lokalpolitikk.

I hvilken grad får så politikerne tilbakemeldinger fra velgerne sine? Svarfordelingen er gjengitt i figur 5.3.

Figur 5.3 *Tilbakemelding fra velgerne etter kjønn og alder blant representanter som ble valgt i 2003.*

Figurene avdekker ikke de helt store forskjellene. Det er likevel interessant å merke seg at det er mannlige politikere over 30 år som i størst grad opplever at de får tilbakemelding på innsatsen de legger ned i arbeidet. Tilsvarende er det unge kvinner som i minst grad oppgir at de får tilbakemelding fra partiet i noen eller stor grad.

I lys av at tilbakemelding fra partigruppen kan ses som en form for støtte til representantene er det påfallende at det er gruppen som er sterkest representert får mest tilbakemelding. Halvparten av de unge kvinnelige representantene får lite eller ingen tilbakemeldinger fra partigruppen, og en svært liten andel opplever at de får stor grad av tilbakemelding fra partigruppen. Motsatsen finner vi blant menn som har passert 30 år. Mer en 70 prosent av dem opplever at de får noen eller stor grad av tilbakemelding.

Denne skjevheten trenger ikke nødvendigvis være problematisk, men antyder at partiene er flinkere til å følge opp ”den typiske lokalpolitikeren” enn unge politikere. På den annen side kan det innebære at ”den typiske lokalpolitikeren” er flinkere til å gjøre seg synlig og flinkere til å sørge for at han får tilbakemelding.

Vi spurte også om tilbakemeldingene var positive, negative eller begge deler. Stort sett var det svært få som oppga at tilbakemeldingene utelukkende var negative, og det var ingen forskjeller mellom

unge kvinner og menn. For gruppen over 30 år, var det slik at menn i noe større grad enn kvinner hadde fått utelukkende positive tilbakemeldinger (80 prosent versus 68), og at kvinner i noe større grad hadde fått både positive og negative tilbakemeldinger (32 prosent versus 19).

5.3 Oppsummering

Denne analysen har vist at lokalpolitikernes forhold til andre politiske aktører i lokalpolitikken ikke varierer særlig mellom kvinnelig og mannlige politikere. Både kvinner og menn synes at samarbeidet med administrasjon jevnt over er godt, de synes ikke kommunalpolitikk er spesielt innviklet og mener partiene er genuint opptatt av hva velgerne mener. Det er heller ingen utbredt oppfatning at administrasjonen overstyrer politikerne eller at lokalpolitikk handler om bagateller. Mange føler imidlertid at store spørsmål er avgjort før de kommer opp i kommunestyret, noe om kan tas som uttrykk for mild misnøye med arbeidsformen. De fleste lokalpolitikere opplever imidlertid at statlige pålegg fratrukker dem mye politisk autonomi. Men, det er altså ingen forskjeller mellom kvinner og menn på disse punktene.

Når det gjelder tilbakemeldinger fra parti og velgere så var det heller ikke snakk om store forskjeller, men noen tendenser er verdt å trekke frem. For det første var tilbakemeldinger fra partiet nokså utbredt, selv om hver tiende representant oppga at de ikke har fått noen tilbakemeldinger i det hele tatt. Det var tendenser til at kvinner får noe mindre tilbakemeldinger fra partiet enn menn, noe som kan innebære at partiene er flinkere til å støtte opp om mannlige representanter enn kvinnelige.

Lignende tendenser viste seg i forhold til tilbakemeldinger fra velgerne. Her det en nokså klar sammenheng i det over 30 år i langt større grad enn andre fikk tilbakemeldinger fra velgerne.

En slutning vi kan trekke av dette er at menn i noen grad ser ut til å være mer integrert og synlige i de politiske omgivelsene. Det kan være et hint om at lokalpolitikken kan bli flinkere til å ta seg av de segmenter av lokalpolitikere som faller under kategorien "gjennomsnittspolitiker" – hvor kvinner og unge faller noe utenfor.

6 Frafall og gjenvalg

Selv om frafallet blant norske lokalpolitikere har sunket de siste periodene, er det fremdeles høyt sammenlignet med frafallet blant lokalpolitikere i andre nordiske land (Aars 1998). Noe av forklaringen på at utskiftingene har blitt mindre kan knyttes til at kommunene har kuttet ned på antallet representanter i kommunestyrene. Dermed har det blitt vanskeligere å bli valgt inn, og kandidater som står langt ned på listene har lavere sannsynlighet for å bli valgt inn i kommunestyret. Det innebærer at lite motiverte kandidater i mindre grad enn tidligere havner i landets kommunestyrer. Likevel, ved lokalvalgene i 2003 hadde omtrent bare halvparten av de innvalgte representantene tidligere erfaring som lokalpolitikere. Det er videre en klar tendens til at kvinner sjeldnere enn menn tar gjenvalg. I dette kapitlet spør vi derfor:

Hvorfor frafaller kvinnelige representanter? Og er det forskjeller mellom kvinner og men når det gjelder begrunnelser for frafall?

For å belyse spørsmålet om frafall blant kvinner bruker vi data fra spørreundersøkelsene blant politikerkullene fra 1999 og 2003. For 1999-kullet dreier det seg om *faktisk frafall*, der det for 2003-kullet dreier seg om i hvilken grad representantene har planer om ta gjenvalg eller ikke. For representanter som er valgt for perioden 2003-2007 er det altså snakk om *planlagt frafall*.

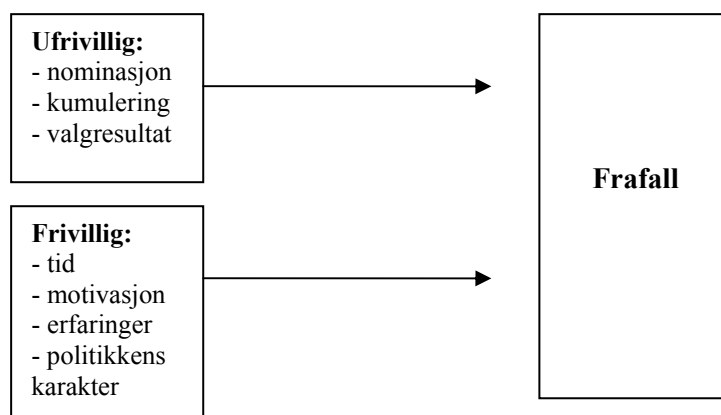
6.1 Begrunnelser for frafall

Tidligere utvalgsundersøkelser har vist at de fleste folkevalgte trekker seg fra lokalpolitikken av egen fri vilje (Aars 1998; Offerdal og Aars 2000). Begrunnelsene for å trekke seg er i første rekke ulike former for tidskonflikt. Arbeidet som lokalvalgt går ut over tiden sammen med familien, arbeidet og fritiden. Man finner dessuten at representantenes subjektive oppfatning av gjennomslag i politikken påvirker deres ønske om gjenvalg. De som opplever at de har

gjennomslag ønsker i større grad å ta gjenvalg enn de som ikke opplever å få gjennomslag. (Hagen 1998, Offerdal og Aars 2000).

Ønsket om å trekke seg fra politikken er således betinget av ulike forhold. Under gjengir vi modellen fra kapittel 1, som gjengir noen mulige årsaker til frafall.

Figur 6.1 *Årsaker til frafall*

Ufrivillig frafall kan skyldes at representantene ikke blir renominert eller at de nomineres for langt ned på listen. Videre kan ufrivillig frafall skyldes at andre kandidater kumuleres opp eller at valgresultatet blir dårligere enn forventet. Datagrunnlaget for vår undersøkelse gjør at vi bare i begrenset grad kan si noe om ufrivillig frafall. Analysen vil derfor konsentrere seg om årsaker til frivillig frafall.

Frivillig frafall innebærer at representanten ikke ønsker å stille til gjenvalg. Som tidligere undersøkelser har pekt på er ulike former for *tidskonflikt* en årsak til at mange velger å trekke seg. Å delta i politikken tar tid som kunne vært brukt på arbeid, familie og venner eller fritidsaktiviteter. Mange unge er i en tidkrevende etableringsfase, og en kan således tenke seg at unge opplever tidspresset sterkere enn eldre aldersgrupper.

Motivasjonen for å gå inn i politikken kan også bidra til å forklare valget om å gå ut av politikken. For det første vil styrken på motivasjonen kunne bety noe; det er rimelig å anta at de som er svært motiverte for å sitte i kommunestyret i mindre grad faller fra enn de som ble overtalt til å stille på liste. For det andre kan det være at motivene for å engasjere seg påvirker ønsket om gjenvalg. Det har vært fokusert på at yngre generasjoner er mer individualistisk orientert

enn eldre generasjoner. I kapitlet om motiver for å la seg rekruttere ser vi da også at yngre er mer opptatt av karrieremulighetene som politiske verv gir og mindre opptatt av vervet som en samfunnsplikt. En kan tenke seg at motivasjon basert på en følelse av samfunnsplikt er mindre sensitiv for individuelle vurderinger av måloppnåelse, og dermed vil sikre mer stabil representasjon. Ulikhet i motivasjon kan således bidra til å forklare hvorfor unge faller fra sammenliknet med eldre.

Hvilke *erfaringer* representantene gjør seg vil antakelig påvirke hvorvidt de ønsker gjenvalg eller ikke. I en undersøkelse gjennomført av Terje P. Hagen i 1994/95, finner en som nevnt at subjektiv opplevelse av gjennomslag minsket sannsynligheten for frafall (Hagen 1998).

Det *politiske arbeidets karakter* kan påvirke ønsket om gjenvalg. I media har det vært fokusert på at unge folkevalgte slutter fordi politikken er kjedelig; det er for mye papirarbeid, for mange detaljer og for lange møter. Videre har det vært pekt på partienes rolle i lokalpolitikken. Mange partier har streng voteringsdisiplin, og det er lite rom for representantene til å følge egen overbevisning hvis den går på tvers av partiets. Administrasjonens rolle som saksforberedende instans kan også bidra til å gjøre politikken mindre oversiktlig for politikerne. En annen mulig årsak til at folk slutter i politikken er måten forholdet mellom stat og kommune er regulert på; kommunene får lite handlingsrom som følge av statlige pålegg og knappe overføringer.

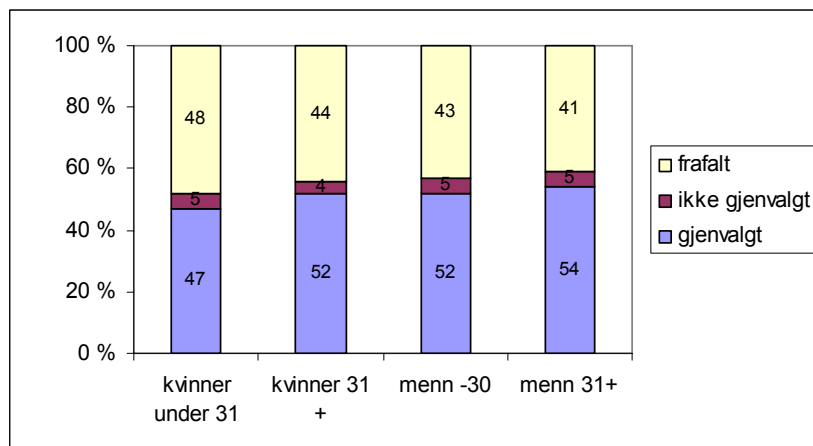
Under skal jeg se undersøke hvordan faktorene tidsmangel, motivasjon, erfaring og politikken karakter slår ut når det gjelder frafall blant kvinner og menn. I undersøkelsen har vi spurt de frafalte direkte om årsakene til at valgte å trekke seg. Disse svarene vil bli gjennomgått i avsnitt 6.2, mens en tilsvarende gjennomgang for planlagt frafall blant sittende representanter følger i avsnitt 6.3. Deretter gjøres en indirekte analyse av sammenhengen mellom frafall og spørsmål som måler tidsmangel, motivasjon, erfaring og syn på politisk organisering. Slik kan vi sammenlikne de frafalte med de gjenvalgte, for å se om de skiller seg fra hverandre med hensyn til disse faktorene. Denne problemstillingen blir analysert i avsnitt 6.4.

6.2 Frafalene og tilhørende begrunnelser

Representantene fra 1999-kullet ble bedt om oppgi om de hadde tatt gjenvalgt eller om de hadde trukket seg. Vi ba dem også oppgi om de

hadde tatt gjenvalg uten å bli gjenvalgt. Fordelingen er gjengitt i figur 6.2.

Figur 6.2 *Frafall og gjenvalg i 1999-kullet.*

Tallene i figuren antyder at kvinner og menn har samme frafalls-tilbøyelighet, noe som i noen grad må tilskrives egenskaper ved dem som stilte opptil intervju. De faktiske tallene for gjenvalg i den offisielle statistikken viser at menn oftere blir gjenvalgt enn kvinner, og innebærer at det må foreligge noen skjevheter i utvalget. Generelt er tallene for gjenvalg litt for høye, noe som innebærer at gjenvalgte er overrepresentert blant dem som har svart på intervjuet, og frafalne tilsvarende underrepresentert. Dette gjelder kvinner i noe større grad enn menn, og resultatet er at det ser ut til at gjenvalgsprosenten er like høy blant kvinner som blant menn. Det innebærer at andelen som stilte til gjenvalg uten å bli valgt også er noe for lav. Tendensen er likevel i tråd med det tidligere forskning har vist; frafall blant norske lokalpolitikere er stort sett en frivillig affære – men antagelig noe høyere enn som vist i figuren. Vi aner likevel en svak tendens i retning av at unge kvinner oftere enn andre ikke tar gjenvalg enn andre.

Men selv om frafallsnivået ikke er helt korrekt er det interessant å se om kvinner bruker andre argumenter enn menn når de begrunner hvorfor de ikke tar gjenvalg. Representantene som hadde trukket seg ble bedt om å angi en eller flere begrunnelser for hvorfor de hadde trukket seg ut fra en på forhånd definert liste, og fordelingen er gjengitt i tabell 6.1.

Tabell 6.1 *Begrunnelser for frafall i 1999-kullet. Frafalne*

	Kvinner - 30	Kvinner 31 +	Menn – 30	Menn 31 +
Så ingen resultater	4	6	7	3
Ikke gjennomslag i parti	4	6	6	3
Lokalpolitikk ikke vesentlig	2	2	2	4
Synspunkter ikke respektert	2	0	1	0
Har gjort mitt	5	17	2	18
Kjedelig	0	6	2	3
Orket ikke maktspeillet	4	4	4	6
For lite handlingsrom	7	13	5	6
Bedre andre steder	0	4	1	0
Tok for mye tid	39	31	38	29
Fått barn	18	2	12	6
Flyttet	18	8	18	1

Stort sett er kjønnsforskjellene små med henblikk på hvilke begrunnelse som gis for å trekke seg; og det generelle inntrykket i tabellen er begrunnelsene for frafall er uavhengig av både kjønn og alder. Noen forskjeller trer dog frem. Å trekke seg med begrunnelsen omn at man "har gjort sitt" er noe som fortrinnsvis benyttes av representanter som har passert 30. Vi aner en liten tendens til at unge kvinner benytter argumentet noe mer enn menn, men forskjellen er ikke signifikant.

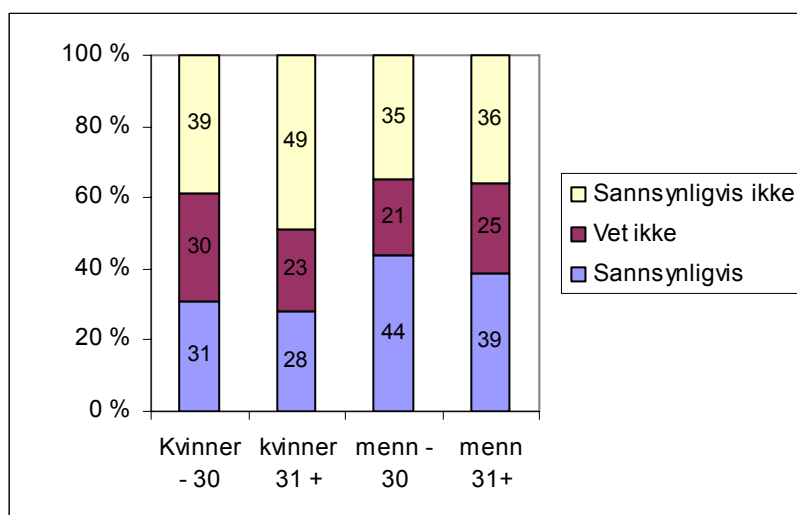
I et tidligere kapittel ble det vist at unge menn finner arbeidet som folkevalgt "kjedelig," og det er i den forbindelse interessant å merke seg at dette ikke er noe de ofte trekker frem som begrunnelse for å trekke seg fra lokalpolitikken. Det er snarere kvinner over 30 år som bruker dette som argument for å trekke seg. At unge menn ikke trekker seg som en følge av kjedsomhet kan ha å gjøre med at mange av dem ser lokalpolitikken som et første steg på veien til en videre politisk karriere. Dermed kjøper de kjedsomheten som en del av pakka. Kvinner over tredve derimot, betrakter ikke lokalpolitikk som et ledd i en politisk karriere, og kjedsomhet blir dermed et argument for å forlate vervet. Det kan også i ses sammenheng med at det er denne gruppen som i størst grad trekker seg fordi de mener kommunene har for lite handlingsrom.

Når det gjelder tidsargumentet så er dette noe oftere benyttet av unge enn eldre. Dessverre er det ikke spesifisert nøyere hva som ligger i dette. Tallene antyder likevel at det har en sammenheng med å få barn, et argument unge kvinner bruker noe oftere enn unge menn. Det har

sannsynligvis også en del å gjøre med studier og livssituasjon generelt å gjøre. Hver femte unge representant som trekker seg angir flytting som årsak, noe som i en viss grad kan tilskrives studier. Økte krav til gjennomstrømning i høyere utdanning, kan det ha gjort det vanskeligere å kombinere studier med politikk. Men her er det altså ingen forskjeller mellom kvinner og menn – skillet går mellom unge og gamle.

6.3 Planlagt frafall og tilhørende begrunnelser

Figur 6.3 *Planlegger du å ta gjenvalg som kommunestyrerepresentant i neste periode?*

Menn er klart mer motivert for gjenvalg enn kvinner, og særlig unge menn har lyst til å fortsette. Unge kvinner er mer usikre, men tar vi hensyn til dem som fortsatt er i tenkeboksen, er det et klart potensial for at like mange unge kvinner som unge menn kommer til å fortsette. Kvinner over trediva år er mindre ivrige etter å fortsette, og halvparten av dem sier de sannsynligvis ikke kommer til å ta gjenvalg i 2007. Dette rimer med det som er vist tidligere – unge menn betrakter som vi husker vervet som lokalpolitiker som et ledd i en videre politisk karriere.

Hvilke begrunnelser har så representantene for at de ikke vil fortsette? De som svarte at de ikke viste om de ville fortsette eller som

sannsynligvis ville trekke seg, ble bedt om å krysse for en eller flere begrunnelser. Tabell 6.2 gjengir fordelingene på disse svarene.

Tabell 6.2 *Frivillig frafall. 2003-kullet*

	Kvinner - 30	Kvinner 31 +	Menn – 30	Menn 31 +
Ser ingen resultater	22	6	15	10
Ikke gjennomslag i parti	5	2	6	2
Lokalpolitikk ikke vesentlig	13	10	17	7
Synspunkter ikke respektert	2	2	5	2
Har gjort mitt	7	35	9	50
Kjedelig	9	3	21	6
Orker ikke maktspeillet	20	19	18	15
For lite handlingsrom	43	44	50	43
Bedre andre steder	14	3	11	6
Tar for mye tid	48	57	46	46
Barn	32	8	19	3
Flyttet	26	0	26	3

Igjen er det påtagelig at det er alder mer enn kjønn som ligger bak de ulike argumentene for å trekke seg fra lokalpolitikken – mønsteret for planlagt frafall er for øvrig svært likt det vi så for faktisk frafall. Den største forskjellen er at argumentene hyppigere trekkes frem for planlagt frafall. For eksempel var det svært få som trakk seg fordi de mener lokalpolitikk var uvesentlig, men dette argumentet er ikke så sjeldent når det gjelder planlagt frafall. Forklaringen på nivå-forskjellene ligger antagelig at de som faktisk har frafalt, har lenger erfaring fra lokalpolitikken enn de som ble valgt i 2003 i og med at de hadde gjennomført minst en periode da de besvarte spørsmålet. Dette til forskjell fra dem som planlegger å forlate lokalpolitikken, hvor mange ikke har mer enn drøyt år i kommunestyret bak seg. Dermed uttaler representantene fra de to kullene seg på bakgrunn av ulikt erfaringsgrunnlag. Det vil være naturlig om de med lengst erfaring har et mer positivt syn på hva lokalpolitikken handler om, i og med et i større grad har hatt mulighet til å få innblikk i hva lokalpolitikken handler om. Lignende mekanismer ligger antagelig bak når mange planlegger å forlate lokalpolitikken fordi de tror de får bedre gjennomslag andre steder. Vi så over at nesten ingen av de faktisk frafalne trakk frem dette argumentet, mens det er nokså hyppig anvendt av unge folkevalgte med planer om å forlate lokalpolitikken.

Misnøye med kommunepolitikken handlingsrom er påfallende høyt blant de som planlegger å forlate lokalpolitikken i 2007, i motsetning

til det som er tilfelle blant faktisk frafalne. Igjen kan det skyldes ulik erfaring, og at mange nyankomne ikke har knekt koden ennå. Det er ikke sikkert de vil ha samme syn når det stunder mot nominasjon igjen. Samtidig er det verdt å minnes at det negative synet på lokalpolitikken ikke utgjør det generelle på lokalpolitikken blant sittende lokalpolitikere (jf kapittel 4).

Tidsargumentet trekkes også hyppig frem i alle grupper, mens unge menn og kvinner trekker seg som følge av familieøkning og flytting; unge kvinner i større grad enn unge menn.

Kan vi så si noe om hva som skiller representanter som ikke fortsatte eller ikke har tenkt å fortsette fra dem som tar gjenvalg? Det er problemstillingen i neste avsnitt.

6.4 Individuelle og strukturelle forklaringer på frafall

I det forutgående har analysen tatt for seg representanter som har frafalt eller har tenkt å gjøre det. I denne delen blir gruppen av frafalne sammenlignet med representanter som fortsatte eller har tenkt å fortsette, for å se om det er noen systematiske forskjeller mellom dem.

Argumentene til representanter som har forlatt eller ønsker å forlate politikken sirkler rundt private anliggender som tid og flytting og misnøye med hva de kan utrette som lokalpolitikere. I dette avsnittet blir frafall analysert ved å se på sammenhengen mellom frafall – faktisk eller planlagt – og faktorene tid, motivasjon, erfaringer og syn på det politiske arbeidets karakter. Hovedspørsmålet er om kjønn har noen selvstendig på frafall når det blir kontrollert for slike faktorer.

Eget liv

Flytting og barn var to av argumentene som var hyppigst fremme for hvorfor representantene ville forlate politikken. I tillegg la mange vekt på at lokalpolitikken tok for mye tid. Underforstått i dette ligger at mange opplever at vervet som lokalpolitiker kommer i tidskonflikt med andre deler av livet. Datamaterialet inneholder dessverre ingen direkte spørsmål vedrørende tidsbruk, men det å ha barn er et forhold som er rimelig å anta at spiller inn. Alder er et annet forhold som sier noe om situasjonen i eget liv – unge er i etableringsfasen., på flyttefot, under utdanning etc, mens etableringsgraden øker etter hvert som man blir eldre. Dette vil i noen grad bli fanget opp av alder. Det vil også bli kontrollert for utdanning – som kan være et mål på forskjellige sosiale

og psykologiske forhold, men her tolkes utdanning som mål på sosiale ressurser.

Motivasjon

Måten representantene ble rekruttert på sier noe om hvor sterk motivasjon de hadde for å påta seg vervet. Det er tidligere vist at en del lanserte seg selv, noe som indikerer at de var svært motivert. Svært få kom inn mot sin vilje; langt de fleste hadde fått forespørsel fra partiet og takket ja. Analysen skiller derfor bare mellom de som lanserte seg selv og andre, og antagelsen er at de som lanserte seg selv i langt større grad enn andre er interessert i å fortsette.

Videre kan vi tenke oss at motivet for å gå inn politikken også bidrar til å forklare hvorfor de eventuelt vil fortsette. Her kan det skilles mellom tre typer av motiver – selvrealiseringsmotiver, kollektivistisk orienterte motiver eller motiver drevet av generelt engasjement. Generelt engasjement forventes å øke lysten til å fortsette. Et siste forhold går på normer for deltagelse – som er fanget opp gjennom en påstand om at det er plikt å stille hvis man blir spurt. De som går inn ut fra en følelse av plikt, vil sannsynligvis føle at de har gjort sitt etter en periode – med mindre de føler at de oppnår resultater.

For å måle selvrealiseringsmotivet benyttes spørsmålet om motivet var ”politisk karriere” og ”ønske om lære om det politiske systemet.” Forut er det vist at dette i noen grad har sammenheng med kjønn ved at unge menn i større grad enn andre gir uttrykk for vervet er et ledd i en politisk karriere, mens kvinner i noen grad uttrykte ønske om å lære om det politiske systemet. Kollektivistisk orienterte motiver fanges opp via ”ønske om å gjøre en innsats for en bestemt gruppe.” Her utmerket kvinner seg ved at dette var et sterkere motiv for dem enn det var menn. De generelle motivene knyttet til engasjement og plikt måles gjennom spørsmål om ”generell politisk interesse” og ”det er en samfunnsplikt å stille når man blir spurt.”

Erfaringer

Det er videre naturlig å anta at erfaringer med vervet som politiker påvirker motivasjon for å fortsette som politiker. Hvis man sitter igjen med en følelse av at det ikke nytter eller at ingen bryr seg, er det lite sannsynlig at man ønsker en periode til. For å fange opp dette, ble variablene ”har fått utrettet mye” og ”gjennomslag i partigruppen” inkludert. To variabler om avmaktsfølelse ble også tatt med: ”Store og viktige spørsmål er avgjort på forhånd” og ”det er hovedsakelig bagatellmessige stridsspørsmål som opptar politikerne i min

kommune.” Antagelsen er at jo mer enig representantene er i disse påstandene, dess mindre ønsker de å stille for en ny periode.

I tillegg innlemmes to spørsmål om hvordan politikerne blir mottatt i politikken i form av tilbakemelding fra egen partigruppe og fra velgerne. Representanter som får tilbakemelding antas mer integrert i politikken, noe som forventes å øke ønsket om å ta gjenvalg.

Det politiske arbeidets karakter

Her er forholdet mellom statlig styring og lokalpolitikkenes autonomi trukket inn i form av syn på påstanden ”Statlige pålegg gir kommunene lite handlingsrom.” Jo mer enig i denne påstanden, dess mer hensiktsløst vil det føles å drive med lokalpolitikk, noe som igjen antas å øke sannsynligheten for at representanten vil trekke seg. Et forhold som går på interne arbeidsforhold i partiet er også tatt med. Partipisken råder i varierende grad i lokalpolitikken, men det er grunn til å forvente at representanter som føler de må stemme mot sin overbevisning ikke føler at det er tilfredsstillende i lengden. Spørsmålet ”Jeg ville fortrukket å stemme mer uavhengig av partiet” ble tatt med for å fange opp arbeidsforholdene i partiene, og forventningen er at de som ønsker å kunne stemme mer uavhengig av partiet vil søke gjenvalg sjeldnere enn andre.

6.5 Kjønn, tid, motivasjon, erfaring eller politikkenes karakter?

Alle faktorer nevnt over ble sammen lagt inn i en modell sammen med kjønn for å finne ut hva som påvirker om representantene tar gjenvalg eller ikke. Avhengig variabel for 1999-kullet er faktisk frafall. For 2003 er problemstillingen mer hypotetisk siden det er snakk om planlagt frafall, og som eventuelt vil skje først noen år frem i tid. Jeg har delt variabelen i representanter som har svart at de sannsynligvis ikke kommer til å ta gjenvalg versus andre – det vil si dem har svart at de sannsynligvis tar gjenvalg eller ikke har bestemt seg. Resultatet av analysene er gjengitt i tabell 6.3 i form av logistiske regresjonskoeffisienter. Disse er vanskelig å gi noen intuitiv tolkning, og den skriftlige fremstillingen under baserer seg hvorvidt utslagene er signifikante eller ikke. (Positive koeffisienter indikerer økt sannsynlighet for frafall for høye verdier på den uavhengige variabelen – koeffisienten 0,6 for kvinner i 2003 innebærer at det er mer sannsynlig at kvinner vil frafalle enn menn).

Tabell 6.3 *Forklaringer på faktisk og planlagt frafall. Log-odskoeffisienter.*

	Faktisk fracfall 1999	Planlagt fracfall 2003
Alder	0,0	0,2
Har barn	-0,3	-0,6
Kvinner	-0,1	0,6
Utdanning (3 kutt)	0,6	0,4
Ba selv om å bli satt opp	-0,8	-1,0
Innsats for bestemt gruppe	0,1	0,1
Generelt engasjert i politikk	0,1	-0,4
Politisk karriere	-0,1	-0,3
Lære om det politiske systemet	0,1	0,0
Jeg har fått utrettet mye	-0,4	-0,1
Vil stemme mer uavhengig av partiet	0,3	0,3
Har fått gjennomslag i partigruppen	-0,6	-0,3
Lokalpolitikk handler om bagateller	0,0	0,4
Viktige spørsmål avgjort før kommunestyre	0,2	0,0
Tilbakemelding fra partiet	0,1	-0,3
Tilbakemelding fra velgere	-0,4	-0,2
Pseudo-r ²	,19	,28

Vi merker oss for det første at modellen fanger opp en ganske stor del av variasjonen i både faktisk og planlagt frafall. 20 prosent av variasjonen i det faktiske frafallet kan knyttes til variablene i modellen, mens nesten 30 prosent for planlagt frafall. Det bør også nevnes at det ble foretatt en analyse hvor bare kjønn ble inkludert. Koeffisientene var da av samme størrelse som vist i tabell 6.3, men denne modellen fanget opp svært lite variasjon. Det innebærer at kjønn ikke har stor betydning for frafallet av representanter i norsk lokalpolitikk. For det faktiske frafallet har kjønn ikke signifikant utslag i det hele tatt, mens kvinner i noe større grad har planer om å trekke seg foran lokalvalget i 2007.

Heller ikke det å ha barn ser ut til å påvirke det faktiske frafallet, men tendensen er den samme som for planlagt frafall: De som har barn fortsetter faktisk i større grad enn de som ikke har barn under 16 år. Vi husker at barn var en hyppig brukt begrunnelse for frafall blant dem som hadde trukket seg eller hadde planer om det. Men det er altså slik at mange som har barn fortsetter, noe som innebærer at det er mange som ikke opplever dette som noen hindring for engasjement i lokalpolitikken. Det kan ha å gjøre med at barneforeldre har en mer

etablert livssituasjon enn andre, men kan også være et uttrykk for at nettopp denne gruppen opplever at lokalpolitikk er meningsfylt. Barn er en faktor som gjør lokalpolitikk blir svært relevant i ens hverdagsliv i form av barnehage og skolepolitikk. Dermed vil foreldre være mer integrert i lokalpolitikken. Dermed opplever de at lokalpolitikk er svært relevant for dem, noe som kan bidra til økt interesse for å fortsette som lokalpolitiker.

Det er også slik at representanter med høyere utdanning trekker seg oftere enn andre, noe som kan skyldes at høyt utdannede er mindre stedbundne. Det er dessuten interessant å merke seg at yngre ikke trekker seg oftere enn andre.

Analysen viser dessuten at motivene for å bli folkevalgt har betydning for om har planer om å ta gjenvalg eller ikke, men ingen betydning får det faktiske frafallet. Det kan være metodologiske forklaringer på dette. De som ikke tok gjenvalg kan ha justert motivene sine i tråd med at de faktisk valgte å tre ut av lokalpolitikken. For planlagt frafall er det imidlertid slik at de som selv ba om å bli satt opp, de som har et generelt politisk engasjement og de som ser for en politisk karriere har et større ønske om å fortsette enn andre.

I forhold til erfaringer er det en tendens til at de som føler de har fått utrettet mye oftere fortsetter, mens slike erfaringer har betydning for om de har planer om å fortsette. Hvorvidt dette kommer til å endre seg når det går mot ny nominasjon er et annet spørsmål.

Det er videre en klar tendens til at de som ønsker å stemme mer uavhengig av partiet i mindre grad ønsker gjenvalg enn dem som ønsker å følge partilinja. Dette kan ses i sammenheng med at de som føler de har fått gjennomslag i partiet oftere tok gjenvalg enn andre. Denne sammenhengen er ikke signifikant for planlagt frafall, noe som kan ha sammenheng med at påstanden ble fremmet relativt kort tid etter valget. Det innebærer at partiene er viktige i arbeidet for å få representantene til å fortsette. Det kan også tolkes i retning av at en del representanter takker ja til nominasjon uten å være fullt på linje med partiet de stiller for, og at de betrakter første periode som en prøvetid for å teste om dette er noe for dem. Når de finner at partiet ikke nok lydhøre overfor deres meninger eller ikke tillater dem å stemme på tvers av partiets beslutninger, foretrekker de å trekke. Dette er som skal det være i demokratisk prosesser, men kan nok oppleves som et problem i lokalpolitikken hvor sakene ikke alltid følger strikte partipolitiske skillelinjer.

Holdning til arbeidsreform spiller også inn, men effekten er ikke konsistent for faktisk og planlagt frafall. For 1999-kullet bidrar ikke

påstanden om at lokalpolitikk handler om bagateller til å skille mellom dem som faktisk har frafalt og representanter som tok gjenvalg, mens påstanden om at store og viktige spørsmål er avgjort før de kommer opp i kommunestyret gjør det. For sittende representanter er det motsatt.

Det siste punktet dreier seg om kontakt med parti og velgere. Begge synes begge å spille en viss rolle for rolle, selv om det ikke er konsistente utslag mellom kullene. Representanter som i stor grad fikk tilbakemelding fra velgere har i mindre grad trukket seg enn dem som i liten grad fikk slike tilbakemeldinger. For planlagt frafall ser det ut til at tilbakemeldinger fra partiet er viktigere enn tilbakemeldinger fra partiet.

6.6 Oppsummering

I innledningskapitlet ble det vist til at tidligere forskning har funnet at frafall i lokalpolitikken stort sett skjer frivillig. Det ble bekreftet av inneværende analyse. Selv om det kan være at responder som ikke ble gjenvalgt kan være noe underrepresentert, så er det svært få som oppgir at frafallet skjedde mot deres vilje. Det er også slik at frafallet er noe større blant kvinner.

Når det gjelder begrunnelser for frivillig frafall, ga menn og kvinner stort sett de samme begrunnelser for hvorfor de ikke hadde fortsatt eller ville fortsette. Den store forskjellen for å begrunne frafall gikk mellom yngre og eldre, og bare på et punkt skilte kvinner og menn lag. Det gjaldt i forhold til barn. Dette argumentet ble i noen grad benyttet hyppigere av unge kvinner enn unge menn.

Datamaterialet gir således ikke støtte til at kvinner generelt benytter argumenter om familieforpliktelser oftere enn menn. Funnene støtter i stedet opp om Terje P. Hagens funn om at varierende belastning i familielivet ikke bidrar til å forklare gjenvalg eller ønske om gjenvalg.

Sammenligningen av frafalne og gjenvalgte viste at kjønn hadde signifikante utsalg for planlagt frafall, men ikke for faktisk frafall. Derimot var frafall knyttet til en rekke forhold knyttet til motivasjon for å la seg nominere i første omgang, erfaringer fra vervet, og forhold til parti og velgere.

Kvinnelige og mannlige politikere skiller seg således lite fra hverandre med henblikk på frafall.

7 Sosial representativitet

De empiriske sammenligningene av kvinnelige og mannlige politikere viser at de ikke skiller seg så veldig fra hverandre. Spørsmålet man da kan stille seg om er om sosial representativitet er i viktig. Vi spurte politikere om deres syn på dette, og vil her undersøke om kvinner og menn har samme syn på sosial representativitet.

I innledningskapitlet ble det vist til mange vurderer lokaldemokratiet ut fra i hvilken grad politikere gjenspeiler befolkningen sosialt, og at tidligere forskning viser at politikere ikke gjør det:

Den typiske kommunestyrerepresentanten, slik han fremstår i alle undersøkelser av folkevalgte sin sosiale bakgrunn, er mann, han er mellom 40 og 60 år, han har langt høyere utdanning og inntekt enn resten av befolkningen, han er funksjonær, ansatt i det offentlige og han er gift. (Larsen og Offerdal 1992).

Dette sporet skal ikke forfølges her. I stedet undersøkes i hvilken grad politikere selv mener det er viktig at de gjenspeiler den sosiale sammensetningen av befolkningen i kommunen. I utgangspunktet kunne man tenke seg at politikere ikke legger så sterk vekt på at de gjør det, men at som er viktig for dem er at de representerer politiske meningene til dem de representerer.

Argumentet om sosial representativitet kan selvsagt trekkes ut i det absurde, men det er ikke urimelig å vurdere representativiteten til politikere ut fra befolkningens sammensetning i forhold til politiske relevante sosiale kategorier. Hvilke disse er kan selvsagt diskuteres, men vi spurte politikere om deres syn på seks utvalgte kategorier som ofte trekkes frem i vurderinger av sosial representativitet. Disse var kvinner, alder, utdanning, yrke, sosial status og geografi, som alle - med et mulig unntak for utdanning - er grupper som i større eller mindre grad kan sies å være politiserte.

Resultatene fra analysene av politikernes syn på sosial representativitet i forhold til de seks nevnte sosiale kategorier er presentert i tabell 7.1. Jeg gjengir bare regresjonskoeffisienter, derfor en liten leserveiledning for hvordan koeffisientene skal forstås:

Konstantleddet i modell uttrykker gjennomsnittet for menn, og koeffisienten for kvinner uttrykker det gjennomsnittlige avviket fra dette blant kvinner. Koeffisientene i modell 2 uttrykker også avvik fra konstantleddet, som i denne modellen angir gjennomsnittet blant yngre menn som ble valgt inn i 1999, med tilhørighet til Arbeiderpartiet og som bor i en landsbygdskommune.

To modeller er utført. Første en som bare ser på forskjeller mellom kvinner og menn, dernest en som kontrollerer for relevante bakgrunnsvariabler. Her inngår innvalgsår, alder, partitilhørighet, bosted og utdanning.

Tabell 7.1 *Syn på sosial representativitet etter kjønn, alder, utdanning, kommunetype og parti. 1999 og 2003.*

		Sosial gruppe					
		Kvinner	Alder	Utdanning	Yrke	Sosial status	Geografi
Modell 1	Konstant	4,26	4,49	3,80	3,83	3,41	4,02
	Kvinner	0,91	0,70	0,54	0,46	0,41	0,53
Modell 2	Konstant*	3,79	4,62	4,16	4,03	3,41	2,95
	Kvinner	0,89	0,66	0,52	0,45	0,38	0,55
	2003	-0,22	-0,02	-0,32	-0,22	-0,18	-0,16
	30 +	0,26	-0,10	-0,09	-0,04	-0,03	0,15
	Frp	-0,48	-0,37	-0,41	-0,37	-0,54	-0,32
	H	-0,28	-0,18	0,03	0,06	0,03	-0,11
	Krf	0,13	-0,04	0,28	0,42	0,60	0,33
	Sp	-0,05	-0,04	0,04	0,17	0,25	0,38
	Sv	0,81	0,38	0,22	0,36	0,55	0,51
	V	0,38	0,13	0,32	0,35	0,28	0,22
	Andre	0,53	0,32	0,19	0,31	0,46	0,36
Bykommune	-0,03	0,00	0,25	0,17	0,18	-0,50	
Utdanning	0,02	0,00	0,06	0,03	0,05	-0,02	

* Referansegruppe: Menn, 1999, yngre enn 30, Arbeiderpartiet, landkommune.

Resultatene viser at kvinner jevnt over anser at det er viktigere enn menn at politikerne gjenspeiler befolkningens sosiale sammensetning enn menn – og at dette gjelder på tvers av tid, alder, parti, bosted og utdanning. Den største forskjellen opptrer i forhold til hvorvidt

politikerne bør reflektere befolkningens kjønnsmessige sammensetning. Forskjellen utgjør her nesten en hel skalaenhet, hvilket må sies å være mye. Skalaen strekker seg tross alt ikke lenger enn seks skalaenheter.

Rangerer vi de sosiale kategoriene etter hvor viktige politikerne anser dem som representasjonskriterium, havner kjønn og alder på delt førsteplass.¹⁷ Deretter følger geografi, som anses å være litt viktigere enn utdanning og yrke, mens sosial status betraktes som det minst viktige kriteriet. Det siste kan skyldes at dette er en mer diffus kategori enn de andre, og at det er letter å forholde seg til mer konkrete størrelser som yrke og utdanning i vurderinger av representativitet. Dette er størrelser som inngår i den mer generelle betegnelsen sosial status.

Litt overraskende er det at geografi ikke anses viktigere. Dette fordi dette er et forhold som ofte er fremme i mediedekningen av nominasjonsprosessen. Dette er sannsynligvis et viktigere kriterium i små kommuner med stort areal, og resultatet viser da også at politikere i byene ikke anser geografi som like viktig som politikere fra landkommunene. Når forskjellene likevel ikke er større, kan det skyldes at variabelen som er benyttet er for grov, og at en finere inndeling ville gitt fanget opp mer av variasjonen. Kvinner bidrar imidlertid til å heve viktigheten en del for geografi som representativitetskriterium.

Det er også verdt å merke seg at utslagene for parti er marginale. Heller ikke representanter fra Fremskrittspartiet markerer seg med sterk skeptiske til at politikere bør gjenspeile den kjønnsmessige sammensetningen av befolkningen. Dessuten, forskjellene mellom kvinnelige og mannlige representanter var like store i disse to partiene som i de andre partiene.

Konklusjon

Dermed kan vi konkludere at kvinner og menn har forskjellig syn på i hvilken grad politiske representanter bør reflektere den sosiale sammensetningen i befolkningen som har valgt. Kvinner mener i langt større grad enn menn at politikere bør ha sosial likhet med befolkningen som har valgt dem. Det er dessuten interessant at kjønn er det kriteriet som politikere mener er det viktigste kriteriet – dette er jo en egenskap som lenge har vært ansett å være en politisk kategori.

¹⁷ Snitt for kjønn er $4,26 + (0,91/2) = 4,7$, for alder $4,49 + (0,70/2) = 4,8$, hvilket innebærer at de er tilnærmet like.

8 Likestilt politikk?

Det underliggende tema for rapporten har vært sosial representativitet – i hvilken grad gjenspeiler folkevalgte den sosiale sammensetningen i befolkningen de er satt til å representere med fokus på kjønn. Sagt på en annen måte, i hvilken grad er kvinner og menn likestilt når det gjelder å bli valgt inn i landets kommunestyre? Tre hovedproblemstillinger er behandlet: Hvordan forklare ubalansen mellom kvinner og menn i norske kommunestyre, i hvilken grad skiller kvinnelige lokalpolitikere seg fra mannlige, og i hvilken grad er frafall knyttet til kjønn?

Når det gjelder hvorvidt kvinnelige og mannlige politikere skiller seg fra hverandre, så viser analysene at selv om kvinnelige og mannlige politikere skiller seg fra hverandre på en del punkter, så har de så mange fellestrekk at det ikke er grunnlag for å hevde at kjønn er en egenskap som skiller norske lokalpolitikere fra hverandre. Politikere er først fremst politikere, og det går ikke noe utpreget skille mellom kvinnelige og mannlige politikere.

Heller ikke når det gjelder frafall fremkom noe mønster som tilsier at kvinner skiller seg vesentlig fra menn. Kvinner trekker seg noe oftere enn menn, men frafall er stort sett utløst av andre faktorer – på tvers av kjønn. Analysen gir således ikke grunn til å si at det er noe ved kvinners situasjon, det være seg i eller utenfor politikken, som gjør at de er mer tilbøyelige til å trekke seg fra politikken enn menn. Det synes således ikke å være slik at lokalpolitikk er bedre tilpasset menn enn kvinner.

Det innebærer likevel ikke at vi kan konkludere at likestilling er oppnådd i politikken. Analysen av den første problemstillingen viste nemlig at rekrutteringen er svært skjevfordelt når det gjelder kjønn, noe som i en viss grad kunne tilskrives egenskaper ved kommunene, oppslutningen om de ulike partiene og velgerrettinger. Alle disse er viktige å ta hensyn til i vurderingen av kjønnsbalansen i norsk politikk, samtidig som det er vanskelig å gjøre noe med dem for å oppnå mer likestilling. Noen har, som vist til i innledningskapitlet,

hevdet at man kan frata velgerne muligheten til å endre på partienes prioritering av kandidatene – siden dette er noe som bidrar til å svekke kvinners stilling i politikken. Jeg uttrykte i den anledning en viss skepsis til at dette skulle være en god løsning. Etter min mening styrker den empiriske analysen i kapittel 2 dette synspunktet.

Hovedproblemet når det gjelder likestilling kan nemlig føres tilbake til partiene. Til en viss grad synes det å være en forskjellsbehandling av kvinner og menn når det gjelder plasseringen av kvinner og menn – listene har langt flere menn på de øverste plassene og mønsteret er ofte slik at en mann står øverst, fulgt av en kvinne, deretter en mann osv. Analysen viser da også at det er partienes tilbud av kvinnelige kandidater til velgerne som i størst grad ”forklarer” variasjonen i andelen kvinnelige politikere i kommunestyrene. Det er partiene som kontrollerer dette, og som har nøkkelen til en likere fordeling av kvinner og menn i lokalpolitikken.

Når det er sagt, så er det neppe rettferdig å legge all skyld på nominasjonskomiteene for at det blir slik. Det viser seg nemlig at selv om partiene ikke reflekterer den kjønnsmessige sammensetningen av befolkningen, så gjenspeiler de i stor grad kjønns sammensetningen i eget parti – det vil si egne partimedlemmer. Når det i tillegg viser seg at kvinner generelt har kortere fartstid som medlemmer enn menn, så følger mønsteret som er referert naturlig. I hvert fall hvis vervet som folkevalgt er å betrakte som et ledd i en karriere hvor politisk erfaring skal tillegges vekt.

Dermed synes hovedproblemet for økt likestilling bunner i at partiene ikke tiltrekker seg flere kvinnelige medlemmer på permanent basis. Med flere kvinner i egne rekker, ville det vært lettere å fylle opp plassene med kvinner. Spørsmålet er således ikke så mye hvorfor lokalpolitikken ikke er mer attraktiv for kvinner, men hvorfor de lokale partiene ikke er mer attraktive for kvinner.

Dette er en interessant problemstilling for videre forskning, særlig tatt i betraktning av at kvinnelige politikere i større grad mener det er viktig at politikere er sosialt representative.

Litteratur

- Berglund, F. (2005). "Alt ved det gamle? Om eldre og politikk." *Norsk Statsvitenskapelig Tidsskrift* **21**(1): 3-28.
- Berglund, F. og M. Winsvold (2005). *Unge folkevalgte*. Oslo, NIBR.
- Bergquist, C., Ed. (1999). *Likestilte demokratier? Kjønn og politikk i Norden*.
- Christensen, D. A., T. Midtbø, et al. (2004). *Ny personvalgordning og hva så? En analyse av kommune- og fylkestingsvalget i 2003*. Bergen, Rokkansenteret.
- Hagen, T. P. (1998). "Gjenvalg blant norske kommunestyrerepresentantar." *Norsk Statsvitenskapelig Tidsskrift* **14**(2).
- Hagen, T. P. (1998). "Gjenvalg blant norske kommunestyrerepresentantar." *Norsk Statsvitenskapelig Tidsskrift* **14**(2).
- Haram, I. (1995). *Kjønn og politikk. Institutt for administrasjons- og organisasjonsvitenskap*. Bergen, UiB.
- Heidar, K. og J. Saglie (2002). *Hva skjer med partiene?* Oslo, Gyldendal Akademisk.
- Hellevik, O. (2003). *Velgere, partier og representanter. Kritisk søkelys på ordningen for personvalg i den nye valgloven. Makt- og demokratiutredningens rapportserie*.
- Hellevik, O. (2005). "Velgere uten innflytelse over personutvelgingen? en kritikk av Rokkansenterets evalueringsrapport." *Tidsskrift for samfunnsforskning* **46**(4).

- Hellevik, O. og J. Bergh (2005). Personutvelgingen. Ny ordning - uendret resultat. *Lokalvalg og lokalt folkestyre*. J. Saglie og T. Bjørklund. Oslo, Gyldendal Akademisk.
- Hellevik, O. og T. Bjørklund (1994). Nedgangen i kvinneandelen i kommunestyrene etter valget i 1991. Oslo, Institutt for samfunnsforskning.
- Hellevik, O. og T. Bjørklund (1995). Velgerne og kvinnerepresentasjon. *Kjønn og politikk*. N. C. Raam. Oslo, TANO.
- Hellevik, O. og T. Skard (1985). *Norske kommunestyre - plass for kvinner?* Oslo, Universitetsforlaget.
- Hernes, G. (1976). Om å revidere revisjonisme. *Velferdsstatens fremtid og den demokratiske sosialisme*. T. Hermansen og I. S. Sørheim. Oslo, Tiden noorsk forlag.
- Hernes, H. (1984). *The role of women in voluntary associations organization: The situation of women in the political process in Europe, part III*. Strasbourg, Council of Europe.
- Hovik, S. (1993). Frafall fra kommunestyrene i pilotkommunene. Oslo, NIBR.
- Kvande, E. (1998). "Kvinner i menns organisasjoner - 100 år etter." *Kvinneforskning*(3).
- Larsen, H. O. og A. Offerdal (1992). *Demokrati uten deltakere? Arbeidsvilkår og lederroller i kommunepolitikken*. Oslo, Kommuneforlaget.
- Means, I. N. (1973). *Kvinner i norsk politikk*. Oslo, J. W. Cappelens Forlag AS.
- Melby, K. (1995). Kvinnelighetens strategier. Norges Husmorforbund 1915-1940 og Norges Lærerinneforbund 1912-1940. Trondheim, Universitet i Trondheim.
- Midtbø, T. og D. A. Christensen (2005). "Når angrep blir et forsvar. En kritikk av Helleviks "kritikk"." *Tidsskrift for samfunnsforskning* **46**(4).

- Nagel, A.-H. (1995). Politiseringen av kjønn: Et historisk perspektiv. *Kjønn og politikk*. N. C. Raam. Bergen, TANO AS.
- Nergård, T. (1994). Kvinner i lokalpolitikk. Oslo, Diakonhjemmets høskolesenter.
- Nilson, S. S. (1972). *Politisk avstand ved norske folkeavstemninger*. Oslo, Gyldendal Norsk Forlag.
- Norris, P. og J. Lovenduski (1995). *Political Recruitment. Gender, Race and Class in the British Parliament*. Cambridge, Cambridge University Press.
- Offerdal, A. og J. Aars (2000). Deltakelse og aktivisering i lokalpolitikken. *Lokalpolitikken. Status og utfordringer*. A. Offerdal og J. Aars. Oslo, Kommuneforlaget.
- Prewitt, K. (1970). *The Recruitment of Political Leaders. A Study of Citizen-Politicians*. Indianapolis, The Bobbs-Merrill Company, Inc.
- Ringkjøb, H. E. (1998). Tar partiene representativitet på alvor? *Lokaldemokratiet - status og utfordringer*. A. Offerdal og J. Aars. Oslo, Kommunenes Sentralforbund.
- Rokkan, S. (1978). *Stat, nasjon, klasse*. Oslo, Universitetsforlaget.
- Raam, N. C. (1995). Politisk representasjon. *Kjønn og politikk*. N. C. Raam. Oslo, TANO.
- Raam, N. C. (1999). Kvinner i offisiell politikk: historiske utviklingslinjer. *Likestilte demokratier?* C. Bergquist. Oslo, Universitetsforlaget.
- Raam, N. C. (2001). Norske likestillingsparadokser? *Svekket kvinnemakt? De frivillige organisasjonene og velferdsstaten*. N. Berven og P. Selle. Oslo, Gyldendal akademisk.
- Schive, J. v. d. R. (1981). "Kvinneres representasjonsvilkår i norske kommuner." *Tidsskrift for samfunnsforskning* **22**(2/3): 87-102.
- Skjeie, H. og M. Teigen (2003). *Men imellom*. Oslo, Gyldendal Akademisk.

-
- Stone (1997). *The art of political decision-making*. New York, W.W. Norton.
- Svanes, A. M. (1996). Kvinner og representativitet. *Institutt for administrasjons- og organisasjonsvitenskap*. Bergen, UiB.
- Wollebæk, D. og P. Selle (2001). Svekket kvinnemakt? Frivillige organisasjoner i endring 1980-2000. *Svekket kvinnemakt?* N. Berven og P. Selle. Oslo, Gyldendal Akademisk.
- Aarethun, T. (1993). Personskifte blant dei folkevalde - ein trussel mot lokaldemokratiet? *Institutt for administrasjons- og organisasjonsvitenskap*. Bergen, Universitet i Bergen.
- Aars, J. (1998). Lokaldemokrati i Norge. En forskningsoversikt. Bergen, SEFOS.
- Aars, J. (1998). Rekruttering og personskifte i lokalpolitikken. En sammenligning av Finland og Norge. Bergen, Institutt for administrasjon og organisasjonsvitenskap, UiB.
- Aars, J. (2004). "Politiske partier og andre rekrutteringsveier i lokalpolitikken." *Tidsskrift for samfunnsforskning* **45**(3): 483-508.